

Nr 135.

Av herr **Lindhagen**, med förslag till lag angående förbud i vissa fall för enskild person att besitta fast egendom.

Den stora faran för bondestånd och jordbruk i följd av främmande jordköp har från begynnelsen varit koncentrerad i bolagens jordförvärv. Dessa voro den stora ångväkten, som gick fram över bondejordbruken under senare hälften av 1800-talet och i början av 1900-talet. Vid tiden för norrlandslagstiftningens förberedelse gick det ett nödrop över hela Norrland inför denna företeelse. Sedan nu storindustrin så gott som uteslutande förkroppsligat sig i aktiebolagsformen, måste de industriella aktiebolagens jordförvärv fortfarande framstå såsom det bestående stadigvarande äventyret, så länge något finnes kvar att köpa.

Om än sålunda tidigt faran av bolagens jordförvärv var uppenbar och den stora befolkningens bekymmer oavlåtligt gav sig till känna, dröjde det däremot länge, innan statsmakterna blevo färdiga till någon handling. Ett ingrepp i den fria handeln med jordbruksfastigheter betydde nämligen för det första ett brytande med den ekonomiska liberalismens principer, vilka genomträngt statslivet och upphöjts till orubbliga dogmer. Vidare mötte det naturliga och ofantliga motståndet från storindustriens män, som hade ett mäktigt inflytande, där avgörandena skulle stå, och man kan även säga nästan en särskild representation i den första kammaren.

Det kanske ödesdigraste hindret mot ett avbrott i rätten att köpa och sälja jord fritt restes slutligen från den högre ämbetsmannakåren. Detta berodde på dennas konservativa läggning i allmänhet och även en dogmatisk hängivenhet för ovannämnda principer. Särskilt var den högre juridiken i denna punkt orubblig i sin uppfattning, att det alldeles

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 56 häft. (Nr 135—137.) 1

icke gick an, att rättsordningen lånade sig till att på detta sätt sätta samhället i gungning, såsom man ansåg följden skulle bliva. Att livets egen gång just satte allt i gungning och skapade olyckor för människorna bekymrade icke så mycket, då den ekonomiska liberalismens ämbetsmannastånd fostrats mera till att expediera frågorna än till att förstå och lösa dem.

Därtill kommer en annan sak, som måhända är den viktigaste sidan i ämbetsmannamaktens motstånd, nämligen funktionarismens industrialisering.

De ledande ämbetsmannakårerna rekryteras företrädesvis ur de förmögnare samhällsklasserna på grund av kraven på universitetsstudier, vilka endast den, som har råd, kan avlägga. Även de obemedlade, som genom egen energi eller understöd från andra håll lyckas slå sig fram vid universiteten, känna sig mycket snart såsom ett med den övre miljön, med vilken de stå i beredskap att införliva sig.

I våra dagar ha förmögenheterna i följd av ångans och elektricitetens frigörelse antagit ofantliga proportioner samt genom aktiebolagsinrättningen ännu lättare än förut fördelats på åtskilliga händer bland de förmögnare klasserna. Dessa rikedomar uppkomma i all synnerhet från jordvärdena eller med andra ord genom besittningen av stora skogar, vattenfall, malmfyndigheter samt stora jordbrukspossessioner med därifrån inflytande arrenden och tomtavgälder. Det måste bli ett ganska naturligt intresse hos alla dem, som hämta vinst ur ett sådant besittningstagande av naturrikedomarna, att ingenting företages, som förefaller kunna hota eller begränsa den fria exploateringen av dem. Bland dessa intressekretsar befinna sig de högre ämbetsmannakårerna och alla de unga män, som aspirera till högre befordringar. De själva eller släktingar till dem äro i stor utsträckning aktieägare i de jordindustriella företagen eller hava utsikt att bliva det, de umgås på vänskaplig fot med dem, som hämta stora inkomster från jordvärdena, och bliva genom varjehanda nöjestillställningar delaktiga i de behagligheter, som en sådan ställning kan bereda. De ämbetsmän, som icke hava del i de inflytande förtjänsterna, sträva ock på grund av sin sociala ställning oemotståndligt att uppnå samma förmånliga ekonomi för de många nya behovens tillfredsställande, som lyckligare umgängesväänner och släktingar förvärvat. Därav har följt en allmän spekulation i industripapper inom ämbetsmannakårerna och ett allmänt bemödande att vinna biförtjänster genom allehanda officiella eller privata anställningar hos storkapitalet.

Därmed sammanhänger också den företeelsen, att storindustriens män gärna genom sådana anställningar söka binda vid sina företag framskjutna personer inom ämbetsmannakårerna, både på grund av

deras skicklighet och erfarenhet i formerna, som även på grund av det inflytande de genom sin auktoritet eller i sitt ämbete äga över själarne. Även underordnade statsämbetsmän såsom särskilt länsmän, kronofogdar, landsfiskaler och även jägmästare komma på detta sätt i stor utsträckning i beroende.

Dessa synpunkter hava här något utförligare framhållits såsom en erinran om, att statens förvaltning allt för litet följer med sin tid och för mycket sysslar med förlegade otidsenliga metoder, samt att däri kanske ligger den förnämligaste orsaken till statsmaskineriets oförmåga att bliva vuxen sin uppgift. Denna omständighet föranledde också, att, även då frågan om bolags och vederlikars jordförvärv på allvar genom riksdagens ingripande upptogs till behandling, dröjde det många och långa år, innan något resultat utgick ur detta initiativ. Under tiden fortgingo förvärven ohejdade, och även framställning om ett provisoriskt förbud för desamma avstyrades av ämbetsmannamakten med regeringen i spetsen.

Trots allt detta motstånd kommo småningom på grund av nödvändigheternas tvång förbudslagar till stånd för bolagsförvärv i större delen av Norrland och Dalarna och till sist även Värmland om än med viktiga begränsningar.

Vid sidan av bolagsförvärv förekomma emellertid också *jordförvärv av enskilda*, som köpa jordbruksfastigheter liksom bolagen på spekulation, huvudsakligen för andra ändamål än att idka jordbruk, i all synnerhet för att tillgodogöra sig skogsavkastningen. Vid tiderna för norrlandsfrågans första uppkomst voro sådana förvärv icke så talrika, att de föranledde någon allvarlig uppmärksamhet. Alla farhågor voro koncentrerade på bolagsförvärven. Den förbudslagstiftning, som till sist kom till stånd, visade sig också synnerligen effektiv dels i principiellt avseende genom det bestående genombrott i den ekonomiska liberalismens dogmatik, som därigenom skedde, och dels i praktiskt avseende i de stora områden av den svenska jorden, som på detta sätt räddades undan bolagens besittningstagande.

Med tiden hava emellertid de enskilda spekulanternas förvärv blivit, att döma av ingångna upplysningar, mera talrika. Att de högeligen gynnats av tidsandan med dess växande spekulationsraseri ligger i ganska öppen dag. Under kristiden i följd av kriget har denna fastighetshandel nått sin höjdpunkt och, även såsom det uppgivits, ofta tagit form av s. k. kedjehandel, bestående däruti, att en fastighet går ur hand i hand efter en kort besittningstid och utan att lagfaras. Vanligen ske dessa spekulationer huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen,

och i sådan händelse skövlas skogen oftast och vanvårdas även jordbruket. På sista tiden förekomma sådana enskilda spekulationsköp jämväl i syfte att göra sig hastig viust genom avyttrande av gröda, fastighetens uppdelning i smärre lotter eller dylikt.

Vid sidan av dessa enskilda förvärv för egen räkning, fästes uppmärksamheten även på s. k. bulvanförvärv för bolags räkning i syfte att kringgå lagstiftningen om förbud för bolagsförvärven. Efter norrlandslagens tillkomst förekommo sådana kringgåenden, såvitt man vet, mera enstaka och särskilt var det allenast ett eller annat bolag, som till skillnad från det stora flertalet, kunde göra sig skyldigt till en dylik illojalitet. Emellertid synes, såvitt ingångna upplysningar giva vid handen, denna trafik tilltagit småningom i det tysta och sedan framträtt allt uppenbarare särskilt på sista tiderna. När en förbudslag sent omsider antogs även för Värmlands län, lära betänkligheterna på många håll därstädes att fritt överträda densamma genom bulvanköp visat sig mycket otillräckliga.

Dessa bulvanköp ske genom bolagstjänstemän, ledamöter i bolagsstyrelser och även andra enskilda, ja till och med statstjänstemän lära låna sig därtill. Det är givet, att, när lagstiftningen tiger och statens ämbetsmän i varje fall se fullständigt genom fingrarna med vad som sker, måste laglöshetens smitta hota att sprida sig allt mer även om bulvanköpen ännu ej antagit några verkligt stora proportioner. Efter dylika köp kan visserligen antagas, att skogen oftast blir väl skött eller åtminstone någorlunda eftersedd. För jordbrukets vård föreligger däremot ringa trygghet. Dessutom är det nog så ordnat, att vid den nominella ägarens frånfalle bolaget genom omflyttning av äganderätten fortfarande tillförsäkrar sig en stadig besittning av densamma. Vid enskilda spekulatorköp för egen räkning är däremot faran för jordbrukets stadigvarande övergång i främmande händer ringare. Ofta, ja mångenstädes oftast läser egendomen snart åter säljas till en jordbrukare och, där så ej sker under första köparens tid, sönderbrytes besittningen förr eller senare genom arvsdragarna.

Ett tredje slag av enskilda jordförvärv, som inkräkta åtminstone på ett fritt bondestånd, äro sådana förvärv, varigenom någon enskild person inköper och sammanlägger flera gårdar för att där ensam driva jordbruk i större skala antingen i en enda jordbrukshushållning eller fortfarande i skilda drifter på de olika gårdarna. Därigenom minskas möjligheterna för flera familjer att uppehålla sig med jordbruk. En sådan kumulation måste av detta och andra skäl anses ur social syn-

punkt skadlig och därför synes den också böra med lämpliga medel förebyggas.

Slutligen förekomma i all synnerhet på sista tiderna enskilda förvärv av lantgårdar från stadsbor för att använda dem såsom angenäma vistelseorter eller ock för kapitalplacering. Dessa förvärv kunna anses, ofta åtminstone, såsom en utelöpare av stadsinnevärnarnas spirande längtan till naturen. De äro grundade i samma behov, som givit upphov till koloniträdgårdar, trädgårdsstäder ävensom sommarkolonier för stadsborn. I dylika fall bli både skog och jordbruk oftast väl skötta. I den mån dylika besittningar hålla sig inom rimliga gränser och ej avsevärt uttränga bondeståndet, kunna de därför knappast kallas skadliga, och då förvärven avse stora egendomar, som förhindra tillgång till jorden, inträder genom ett dylikt förvärv icke någon förändring i det tidigare förhållandet, som måste på annan väg rättas genom en expropriations- och reduktionslagstiftning.

Det är givetvis en stor lucka i lagarna mot bolags jordförvärv, att icke enskilda förvärv, vilka till sina skadliga verkningar kunna anses likvärdiga med bolagens, även innefattats under förbuden. Denna lucka hade bort fyllas redan vid lagarnas tillkomst, även om någon större fara för enskilda förvärv då ej förelåg. Det är alltid bättre att förekomma än att förekommas, men för en sådan omtanke ha, som sagt, i jordfrågan statsmakterna och de kanske ännu mäktigare, ämbetsmannakårerna icke varit vuxna. Behovet av en komplettering har emellertid från början givit sig tillkänna och sedan allt mer uppmärksamrats från olika håll, utan att man dock lyckats förmå statsmakten att röra sig ur fläcken.

I den motion vid 1901 års riksdag, som föranledde en framställning från båda kamrarna i norrlandsfrågan, hade sålunda framlagts ett utarbetat lagförslag, enligt vilket förbudet skulle omfatta även vissa enskilda spekulanter. Rådplägning med juridisk sakkunskap hade avskräckt från att redan vid den tiden giva förslaget en vidsträcktare omfattning i denna del och något trängande behov därför förspordes icke heller då, varför i § 2 av förslaget intogs allenast följande bestämmelse: »För enskild person, vilken idkar träförädlings- eller trävarurörelse, med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker, skall vad i 1 § är stadgat om bolag och förening för ekonomisk verksamhet jämväl äga tillämpning, dock ej i det fall, att fastighet genom arv eller gifto rätt tillfallit sådan näringsidkare.» Såsom motivering anfördes i motionen beträffande enskildas jordförvärv följande:

*Riksdagen
1901.*

»Genom att anlita enskild person som mellanhand kan inköpet för sågverksägare bliva en framtidsaffär, endast om mellanhanden får tillfälle överlåta köpet på sågverksägaren. Då detta ej kan ske genom försäljning eller gåva återstår dock testamente. Det är därför skäl att såsom regel förhindra även fång genom testamente, varemot naturligtvis utan fara kan bibehållas enskild näringsidkares rätt att behålla fastighet, som tillfallit honom genom arv eller i giftorätt. Att i övrigt anlita enskild person som mellanhand måste alltid möta mångahanda olägenheter. Inköp av skogsmark med äganderätt sker nämligen endast för att bygga affären för all framtid på säkra grunder. Men i detta avseende blir det svårt att i längden kunna lita till fastigheter, som av en annan innehavare eller dennes arvingar kan fritt disponeras efter godtycke. Icke heller blir det gärna uträkning att genom annan förvärva fastighet med äganderätt i avsikt att blott för en gång avverka skogen och sedan åter låta avyttra fastigheten, vilken utväg förra året föreslogs i första kammaren av en representant för sågverksnäringen. Insikten om hemmanets värde är dock numera så allmän, att den köpeskilling, som betingas för en överlåtelse för all framtid, ej kan göra en dylik avverkning till en affär. En total avverkning av ett hemman är i varje fall en mindre olycka, än att hela hemmanet för all framtid faller i »död hand», och möjligheten av dylik åverkan blir det dessutom skogslagstiftningens uppgift att förekomma.

Det är därför sannolikt obehövt och i varje fall för tidigt att redan nu söka förutse, huruvida överträdelse komma att äga rum och vilka omvägar man därvid skall välja. Och givet är, att redan ett förbud blott för alla bolag och föreningar skulle väsentligen förekomma en vidare utredning av fastighetsförväret. Genom hotelser om att på alla sätt söka kringgå rikets lagar bör väl sågverksnäringen ej bereda sig rättighet att fortsätta på en väg, som numera till och med mången sågverksägare är nog klarsynt erkänna vara från samhällets synpunkt synnerligen fördärlig. Det skulle nog också endast undantagsvis falla representanter för sågverksnäringen in att planlägga invecklade metoder för fortsatta inköp av hemman för deras affärers räkning. Komma missbruk att i avsevärd omfattning yppas, blir det i varje fall tid att då tillgripa strängare åtgärder.

Ett sätt gives visserligen, som möjligen redan nu kan tillitas och vilket bör vara ägnat att på det fullständigaste sätt befrämja lagens syfte. I förordningen om handelsböcker stadgas nämligen, att de »näringsar, vilka med jordbruket sammanhänga», äro befriade från bokföringsskyldighet. I följd härav är skogsbruk, som bedrivs fristående från sågverks- eller brädgårdsrörelse, fritaget från sådan skyldighet. Nu har ju emellertid ostridigt i de norra delarna av riket utbildat sig en affärsverksamhet med ändamål att idka skogsbruk och trähantering, som icke alls är binäring till jordbruk, samt till och med ofta själv kallar sig för en industri, som har till uppgift att ersätta jordbruket. Det kunde därför vara på sin plats att i 2 § av förordningen om handelsböcker göra ett tillägg om att bokföring skall fullgöras även av dem, vilka idka skogsbruk eller annan skogshantering för någon förut i samma paragraf nämnd rörelses räkning eller eljest under sådana förhållanden, att hanteringen uppenbarligen ej är att anse såsom binäring till jordbruket. Den nu ifrågasatta lagen kunde därefter lätt formuleras så, att även alla dessa drabbades av förbudet att förvärva skogshemman. Ehuru det i praktiken nog ej ställer sig svårt att skilja skogsspekulanten från den verkliga jordägaren, kunde visserligen, liksom redan nu är händelsen, förekomma tillfällen, där ovisshet rådde,

om bokföringsskyldighet förelåg eller icke. Men här vore denna ovisshet just ett verksamt medel att från fastighetsförvärv avhålla alla, som ej borde få inlåta sig därpå. Och stadgandet skulle ej förlora sitt värde genom att dessutom, med påföljderna för uraktlåten bokföringsskyldighet, drabba alla dessa äventyrliga skogsaffärer, vilka man är enig om att utdöma. Att nu upptaga en dylik bestämmelse torde dock bliva för mycket på en gång, då det från formell synpunkt kan förefalla oegentligt att ålägga ifrågavarande affärer bokföringsskyldighet, samt man även måste räkna med det stora inflytande, som är tillmätt den formella juridiska granskningen.»

Andra kammarens ledamöter i 1901 års lagutskott, vilka såsom reservanter förordade omedelbart antagande av en provisorisk förbudslag, yttrade, att denna syntes dem böra inskränkas till sågverksbolag, och att en sådan lagstiftning förenklade saken mycket, genom att domstolarna lätt bleve i stånd att avvisa alla obehöriga lagfartsansökningar. Vidare anfördes av reservanterna i denna punkt följande:

»Vid sakligt bedömande av den ifrågasatta lagstiftningen hava, såsom förut är nämnt, påståenden framkommit om, att den skulle döda sågverksindustrien. När man åter kommer in på den formella granskningen, säges ofta från samma håll, att lagstiftningen är verkningslös, enär den lätt kan kringgås. Redan det starka bifall eller motstånd, som saken rönt från olika läger, visar emellertid, att man allmänt har en förmimelse av, att bestämmelserna sannolikt skulle få en ganska kraftig verkan i åsyftad riktning. Man vinner ju också för det första en princip, på vilken mycket kan byggas för framtiden. Och i tillämpningen ernås redan i början, att sågverksbolagen, vilkas inköp utgöra den egentliga faran, bliva avskurna därifrån, samt att sålunda fastigheterna ej skola för all framtid bliva till nytta endast för dessa korporationsintressen. Även om köp genom mellanhänder äger rum, måste dock sådana köp av skäl, motionären närmare angivit, antagas bliva väsentligen färre. Om blott fastigheterna befinna sig i enskild mans ägo, skall tiden eller lagstiftningen alltid kunna avhjälpa missförhållandena, och hemmanen ej undgå att tjäna en verklig samfundsordning. I sådana fall är även den politiska faran undanskjuten.»

Uti norrlandskommitténs den 27 oktober 1904 avgivna betänkande anfördes i motiven till förslaget om förvärvsförbud för bolag och ekonomisk förening i förevarande fråga följande:

Norrlands-
kommittén.

»Man har mot en förbudslag av ifrågavarande beskaffenhet invänt, att densamma svårligen kan bliva effektiv. Ett bolag, vilket trots lagen vill förvärva sig, praktiskt taget, samma inflytande över en fastighet, som vinnes genom äganderätt, kan, säger man, låta en enskild person inköpa fastigheten samt till bolaget överlämna så stora inteckningar i densamma, att bolaget, för den händelse ägaren icke ställer sig dess önsknings till efterrättelse, kan när som helst låta exekutivt försälja fastigheten och därvid inropa den genom ett villigare redskap. Möjligheten av dylika förfaranden till lagens kringgående för någon tid är naturligen icke utesluten. Men att så skulle komma att ske i någon större utsträckning, anser kommittén föga troligt. Åtgärder, avseende lagens kringgående, äro nämligen alltid förenade med

kostnader och besvär samt åtskillig risk, särskilt med avseende på möjligheten av att man missräknat sig i fråga om de använda redskapens pålitlighet och tillmötesgående. Det torde vidare från åtskilliga synpunkter komma att medföra obehag för ett bolag, om det hänsynslöst skulle trotsa ett dylikt, av en utbredd allmän opinion understött förbud. Skulle emellertid lagen komma att på detta sätt kringgås, får man ytterligare se till, om ej något kan göras till förekommande av de missbruk, som visa sig kunna äga rum, men att för blotta möjligheten av missbruk alldeles underlåta att begagna sig av ifrågavarande utväg, om den överhuvud eljest är lämplig, synes kommittén vara föga framtidsklokt.

Om man sålunda icke synes böra hysa någon större fruktan för att lagen skall komma att i avsevärdare utsträckning kringgås, finnes det däremot en annan invändning, som vid första påseendet förefaller att vara av mera betänklig art. Det kan sägas, att, även om man utestänger bolag och föreningar från fastighetsmarknaden, man därmed icke har utestängt kapitalet. Är det överhuvud en förmånlig kapitalplacering att nedlägga penningar i skogsaffärer, komma säkerligen enskilda affärsmän att taga vid, där bolagen och föreningarna nödgas sluta. I stället för skogsköpande bolag och föreningar skulle man få en klass av skogsspekulerande enskilda personer, och det kunde vara tvivelaktigt, om man skulle hava vunnit på bytet.

Härtill må genmälas, att de gynnsammaste tiderna för att bilda *ny*, framgångsrika trävaruaffärer nu torde vara förbi. Att det för en gammal affär, som förvärvat den huvudsakligaste delen av sina skogsdomäner för underpris, kan vara uträkning att i konsolideringsändamål söka förvärva ytterligare skogsmark även till de jämförelsevis höga pris, som nu begäras, är tydligt, men det är föga troligt, att enskilda kapitalister numera skulle finna det särdeles lockande att göra skogsaffärer i större skala och i avsikt att för en längre framtid sammanhålla större skogskomplexer. Däremot får man naturligtvis räkna med, att en del enskilda skogsspekulanter fortfarande som hittills komma att göra tillfälliga hemmansaffärer, avseende att få tillfälle att på en gång tillgodogöra sig ett samlat skogskapital. I dessa fall bliva emellertid i regel de sålunda förvärvade hemmanen, sedan de avverkats, snart åter försålda, och de undandragas därigenom icke bondeståndet på samma definitiva sätt, som om de ingått i de stora bolagens skogsbesittningar. Även om de icke säljas, bliva de förr eller senare föremål för arvsdelningar, som naturligen på ett synnerligen effektivt sätt motverka skadlig jordkoncentration. Slutligen är att märka, att det numera icke torde ställa sig alldeles så lätt att utan bolagsbildning uppbringa det kapital, som erfordras för att jorduppköp skola kunna ske i en sådan skala, att de kunna anses medföra sociala vådor.»

Eik-dagarna
1907—1912.

Vid riksdagen 1907 berördes i en motion i andra kammaren (nr 147) även de enskilda spekulanterna, nämligen deras redan skedda jordförvärv.

I en motion i andra kammaren (nr 204) vid 1908 års riksdag begärdes utredning rörande bolag ävensom enskilda industriidkares och skogsspekulanter jordförvärv i de mellersta och södra delarna av riket samt förslag till lagstiftning i syfte bland annat att förekomma sådana förvärv. Lagutskottet anförde, att väl ingen lagstiftning kunde förekomma, att jord förvärvades huvudsakligen eller endast i spekulations-

syfte och knappast kunde heller utrönas, i vilken omfattning förvärv i sådant syfte ägde rum. Förslaget avstyrktes i sin helhet och föll i båda kamrarna.

Vid 1909 års riksdag väcktes i andra kammaren en motion (nr 115) med yrkande, att riksdagen ville för sin del antaga en lagstiftning, i syfte att förbudslagen av den 4 maj 1906 skulle i erforderlig mån gälla även för förvärv av vissa enskilda personer. Till stöd härför anfördes bland annat följande:

»Lagen den 4 maj 1906, angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, kan givetvis lämna rum för ett visst kringgående genom försäljningar till enskilde. Detta insägo lagens anhängare redan vid tiden för dess antagande. Lagens utsträckande att omfatta vissa kategorier enskilde måste man dock då tills vidare avstå ifrån i följd av omöjligheten att i den punkten övervinna den juridiska formalismens betänkligheter. Man antog ock såsom sannolikt, att kringgåendet skulle bliva en obetydlighet i jämförelse med den störtflod av försäljningar, som alltjämt översvämmade landet, så länge bolageningo köpa. En viss tröstegrund låg också i det sakförhållandet, att de enskildes förvärv ej kunde bli lika framtidsväldiga som bolagens, enär de förra måste snart nog sönderbrytas av arvslagarna. Med andra ord, man trodde sig kunna se tiden au.

De av sakkunniga vitsordade berättelser om lagens kringgående, som på sista tiden förekommit i pressen, synas, med undantag möjligen för vissa undantagsfall, ej ådagalägga, att kringgåendet hitintills antagit större proportioner, än man, på sätt ovan sägs, kunnat ifrågasätta. De visa emellertid å andra sidan, att man nu här och var litet smått börjat försöka sig på de obehöriga vägarna. Får detta ske opåttalt, kunna dylika försök bli allt livligare. Aptiten brukar växa medan man äter, och dessutom smitta exemplen lätt, isynnerhet de dåliga.

Erfarenheten visar emellertid, att man härvid måste sikta icke blott mot enskilda näringsidkare av ovannämnda slag utan främst mot tjänstemän hos bolagen och för säkerhets skull även dem, vilka såsom ledamöter i bolagsstyrelser eller eljest ha del i ledningen. Uti norrlandskommitténs förslag till arrende-, vanhävs- och expropriationslagar liksom i det av regeringen vid 1907 års riksdag framlagda förslaget till vanhävsdrag betecknas de enskilda, som ansågos böra innefattas under berörda lagstiftningar, sålunda: 'enskild person, som ej å fastigheten har sitt bo och hemvist samt uppenbarligen besitter den huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.' Undantag bör ske för förvärv på grund av arv och giftorätt och eventuellt även testamente.

Från juridiskt håll kommer säkerligen att framhållas svårigheten för domare att få vetskap, huruvida köpare, som söker lagfart, är obehörig person. I realiteten ställer sig dock saken så, att en person, som förklarats obehörig att förvärva fast egendom, endast i sällsynta undantagsfall kommer att äventyra ett försök, enär egendom lätt skulle genom klander kunna frånvinnas honom. Fall då lagfart utan upptäckt meddelas sådan person bliva således ännu mer sällsynta, och medgives rätt till besvärns anförande häremot icke blott allmän åklagare utan vem som helst, kommer säkerligen ett sådant fall ej vidare att inträffa.

Vill man dock särskilt trygga sig mot, att ett obehörigt lagfaret fastighetsförvärv kan under lång tid framåt bli föremål för klander, så kan antingen, liksom

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 56 häft. (Nr 135—137.) 2

i 1901 års lagförslag ifrågasattes, föreskrivas viss kortare tid, exempelvis ett år, för rätt att väcka dylik klandertalan eller ock stadgas, att talan mot förvärvslaglighet icke alls får anställas, därest lagfart beviljats.»

Lagutskottet avstyrkte denna motion, medan ett par reservanter förordade densamma under åberopande av uttalande även från domhavande och sakkunnig inom lagutskottet med vitsordande, att enskilda spekulanter börjat åter inköpa jordbruksfastigheter. Utskottets yttrande hade följande lydelse:

»Enligt vad utskottet inhämtat lär det visserligen förekommit, att avtal ägt rum rörande fastighetsköp i Norrland, som synas hava haft till ändamål att åt bolag åtkomma fastigheter, vilka bolagen ej ägt själva förvärva. I någon avsevärdare omfattning torde dock detta icke hava skett. I allmänhet synas nämligen bolagen icke gärna kunna inlåta sig på dylika avtal, som för dem icke äro utan ekonomisk risk. Det torde också få antagas, att ett dylikt motverkande från bolagens sida av lagens syfte än mera sällan kommer att ske, i den mån densamma fortfarande förblir gällande, och den uppfattningen hinner tränga igenom, att den skall bliva bestående. I allt fall synes man icke kunna i lagstiftningsväg skapa en hållbar grund, efter vilken det skulle förmenas vissa enskilda personer att förvärva och nyttja landets jord. Och även om sådant skulle låta sig göra, torde det i fråga om en sådan lagstiftning vara vida svårare att skaffa densamma nödig effektivitet, än fallet är med den gällande lagstiftningen rörande bolagens fastighetsförvärv. Någon garanti för, att vissa kvalifikationer, som i det föreslagna hänseendet skulle kunna fordras av en köpare vid tiden för köpet, även sedermera skola kunna uppehållas, synes väl knappast stå att få.»

Lagutskottets avslagsyrkande bifölls i båda kamrarna, i den andra dock efter votering med 108 röster mot 82, vilka senare voro för bifall till en skrivelse i ämnet.

Frågan om en utsträckning av förbudslagstiftningen till enskildas förvärv upptogs ånyo vid 1910 års riksdag genom en i andra kammaren väckt motion (nr 154). I motionen, som påkallade en undersökning, av norrlandslagstiftningens verkningar även i andra delar, begärdes i nu förevarande fråga utredning allenast rörande verkningarna av förbudslagstiftningen, »särskilt beträffande bolagstjänstemäns och andra dylika personers fastighetsförvärv.» Lagutskottet åberopade sina skäl vid föregående riksdag och ansåg utredningen vara synnerligen svår att med någon tillförlitlighet åstadkomma samt tillade:

»Skulle åter med utredningen avses att få besvarad frågan om den ifrågasvarande lagens gynnsamma eller ogynnsamma inverkan för den jordbrukande befolkningen eller för trävaruindustrien eller dess verkan för landet i dess helhet, tillkommer såsom en ytterligare omständighet att beakta, att den tid, under vilken lagen gällt, är väl kort för att något bestämt omdöme i sådant avseende skulle kunna uttalas. I varje fall har utskottet icke varit i stånd att med ledning av vad motionärerna anfört bilda sig en bestämd mening, vare sig angående behovet av den av dem påyrkade utredningen eller om vad med densamma eller det lagförslag de begära egentligen skulle åsyftas.»

Utskottets avståndstagande godkändes av första kammaren, varemot andra kammaren, i enlighet med en vid utskottets betänkande fogad reservation, begärde en fullständig undersökning rörande verkningarna av den norrländska förbudslagen samt framläggande, på sätt som finnes lämpligt, av resultaten av denna undersökning.

År 1911 väcktes inom riksdagens andra kammare en motion (nr 242) däri, »på grund av kända missförhållanden, som utvecklats i en myckenhet äldre framställningar, och då några livstecken från regering eller länsstyrelse fortfarande icke avhöras, oaktat folket på många orter förblöder», hemställdes bland annat dels om förslag, att förbudslagen enligt förebild av norrländska arrende- och vanhävdslagarna utsträcktes att omfatta även enskilda skogsspekulanter och dels en undersökning av förbudslagens verkningar.

Lagutskottet åberopade emot framställningen om enskilda skogsspekulanter samma skäl, som framförts av utskottet år 1909, samt tillade, att den ifrågasatta lagstiftningen »tydligen icke kan utgå från samma förutsättningar i berörda avseende som ifråga om norrländska arrende- och uppsiktslagarna». Beträffande utredningen om förbudslagens verkningar framhöll utskottet, att den erfarenhet, som numera vunnits angående lagen, torde givit vid handen, att den verkade i det hela gott. I fråga om själva utredningen yttrade utskottet bland annat:

»Även om de framställda anmärkningarna ofta torde vara överdrivna, synes dock det av motionären framställda spörsmålet icke böra lämnas obeaktat. Då, på sätt ovan nämnts, lagen i fråga tillkommit för att förekomma och avhjälpa ett förhållande, som visat sig innebära en betydande fara för samhället, är det uppenbarligen av vikt att tillse, att den verkat och verkar i den åsyftade riktningen. Har ej så skett, kan behov förefinnas att i vissa hänseenden skaffa densamma större effektivitet. Har åter lagen visat sig tillfredsställande fylla sitt huvudsakliga ändamål, men det oaktat i andra hänseenden medfört skadliga verkningar, vilka ej avsetts, böra tydligen dessa i möjligaste mån undanröjas. En allsidig utredning i dessa hänseenden synes utskottet därför vara av nöden.»

Utskottet hemställde därför om en undersökning rörande lagens verkningar samt resultatets framläggande i den mån och på det sätt, som kunde anses lämpligt.

Utskottets första hemställan bifölls av båda kamrarna, dess andra åter endast av andra kammaren, under det första kammaren avslög motionen även i denna del.

Även i motioner om bondeståndets bevarande (nr 14 och 82 i första samt nr 32 och 280 i andra kammaren) berördes indirekt förevarande fråga.

Vid 1912 års riksdag fullföljdes genom motion i andra kammaren

(nr 214) bland annat yrkande om förbudslagens utsträckning även till enskilda spekulanter samt en undersökning av alla norrlandslagars verkningar. Lagutskottet avstyrkte och riksdagen avlog de nämnda yrkandena, därför att de spörsmål, som i dem berördes, hade »i den omfattning, som för närvarande anses erforderlig och lämplig, av regeringen gjorts till föremål för undersökning och prövning, i syfte att, där behov därav framträder, åvägbringa nödiga förbättringar.»

*J. Widéns
undersökning.*

Med denna erinran åsyftades, att regeringen den 30 december 1911 med anledning av andra kammarens beslut samma år förordnat om utredning angående verkningarna i olika avseenden av den norrländska förbudslagen. I anledning därav kallades landshövding Johan Widén att biträda med uppgörande av plan för en dylik utredning samt med utredningsarbetets ledning. Betänkande över denna undersöknings resultat avgavs den 16 juni 1913. Undersökningen omfattade även bulvanköp och enskilda skogsspekulanter förvärv. Betänkandet i dessa delar, som ej kan här i sin helhet återgivas, återfinnes å sid. 28, 54, 82 och 114 i betänkandet jämte tabellbilagan nr 2.

Vad först angår *förbudslagens kringgående genom inköp för bolagen av enskilda s. k. bulvaner*, har undersökningen genom hänvändelse till kronofogdar, länsmän, kommunalnämndsordförande och ordförandena i hushållningssällskapens länsstyrelser kommit till följande resultat, beträffande omfattningen av bulvanköp från tiden efter utfärdandet av lagen den 4 maj 1906 intill tiden för upplysningarnas inhämtande, vilket skett mellan juli 1912 och juli 1913:

Kopparbergs län: 17 hemman eller hemmansdelar, nämligen i Svärdsjö 1, Boda 2, Ore 5, Gagnef 1, Sollerön 2, Orsa 3, Älvdalen 2, Transtrand 1. Dessutom inrapporteras från Rättvik »ett ganska stort antal» bulvanköp, Våmhus »mycket talrika», Venjan »ett flertal mindre», Älvdalen »några fall ytterligare misstänkta».

Gävleborgs län: 2 hemman i Färila.

Västernorrlands län; Medelpad: 39 hemman, nämligen i Tuna och Attmar c:a 10, Stöde 1, Borgsjö 3, Haverö 2, Lelånger 1, Indal 1, Indals-Liden 5, Holm 1, Skön 1, Alnö 1, Timrå 5, Ljustorp 6, Hävsjö 1, Njurunda 1. Dessutom inrapporteras 9 torp, nämligen Haverö 2 (odalstorp), Sättna 2, Indal 3, Indals-Liden 2. — *Angermanland:* 19 hemman, nämligen i Multrå 2, Styrnäs 1, Nora 1, Långsele 1, Graninge 1, Junsele 2, Ramsele 8, Helgum 1, Tåsjö 1, Nordingrå 1. Dessutom uppgivas i Fjällsjö 2 torp, Trehörningsjö 4 torp samt Tåsjö »ett par smärre hemmansdelar».

Jämtlands län: 40 hemman, nämligen i Hellsjö 1, Rävsvund 3, Bodsjö 4, Bräcke 1, Näs 1, Lit 3, Föllinge 5 (minst), Hammerdal 3 (minst), Gosjö 2, Ström 2, Alanäs 5, Kall 2, Offerdal 2, Sveg 4, Linsele 1, Ytterbodan 1. Dessutom uppgåvos från Häggenäs »några smärre fastigheter», Bräcke 1 torp, Brunflo en fyllnadsjord (100 hektar), Lit 1 odalstorp, Fors 2 skogsskiften, Hackås 2 skogsskiften och Offerdal 1 skogstrakt.

Västerbottens län: 14 hemman, nämligen i Nordmaling 2, Burträsk 1, Skellefteå 1, Lycksele 5, Stensele 2, Sorsele 2, Örträsk 1 och uppgives dessutom från Degerfors »flera fall misstänkta».

Norrbottnens län: 4 hemman, nämligen i Älvsby 1, Arjeplog 1, Nederluleå 1 och Nederkalix 1.

De, som lånat sig till bulvaner, voro nästan undantagslöst bolags-tjänstemän, i de flesta fall disponenten för respektive bolag; i vissa fall, annan styrelseledamot, ganska ofta även någon underordnad tjänsteman (skogsförvaltare inspektor eller dylikt). Det anmärkes, att uppgifterna kunna anses i så måtto tillfredsställande, att de icke upptagit flera sådana fall, än som verkligen kunna antagas hava förekommit. Vid jämförelse med förteckningarna över lagfarter för ett av länen, beviljade styrelsemedlemmar eller tjänstemän hos trävarubolag, har det visat sig, att i åtskilliga fall köp förekommit, vilka icke av vederbörande uppgiftslämnare blivit anmärkta, men beträffande vilka skäl föreligga, som tala för, att de varit av sådant slag, som här avses. Ofta nog tillgår i transaktionerna så, att bolaget erhåller in-teckning i fastigheten för hela köpe-skillingen eller till och med högre belopp. Därjämte tillförsäkras sig bolaget nyttjanderätt till egendom.

Såsom bevis för att bulvanköp föreligger hade av uppgiftslämnarna åberopats, att köpare själv medgivit det, att avverkat virke omedelbart överlämnats till bolaget eller ock att bolaget självt avverkat med eget folk och med åsättande av egna timmermärken ävensom att bolaget deklarerat till skogsaccis för det fällda virket. Såsom andra bevis uppgåvos, att fastighet förvaltades av bolagets tjänstemän liksom dess övriga fastigheter, att i händelse jordbruket utarrenderats bolaget självt uppbar arrendeavgiften, att utskylderna för fastigheten erlades av bolagets ombud o. s. v. I det övervägande antalet fall hade lagens kringgående, såvitt man kunde döma, endast orsakats av bolagets önskan att i trots av gällande lag söka förvärva skogsområden. I vissa fall uppgåvos såsom orsak, att ett bolag, vilket förut varit ägare till de flesta fastigheterna i en by, genom förvärf av den eller de återstående önskat arrondera sitt område, understundom ock att det velat undgå

kostnader för laga skifte. Någon gång har förvärvet ansetts önskvärt för att förhindra ett eventuellt bruk till bolags förfång av hemmanets strandrättigheter. Inköp av torp hade emellanåt skett för att komma i besittning av den torpen medgivna husbehovsrätten å skog till bolagen tillhöriga hemman o. s. v.

Såsom slutresultat av undersökningen anfördes i densamma följande (sid. 114):

»Det genom undersökningen vunna faktiska materialet skulle alltså kunna anses giva stöd för vidtagande av lagstiftningsåtgärder i förevarande syfte. Härvid må jämväl bemärkas, att man härutinnan kan åberopa, att lagstiftningen i Norge förut beträtt denna väg; vilken erfarenhet man där haft av densamma, har dock icke ansetts tillhöra denna utredning att undersöka.

Emellertid är det uppenbart, att härvid även andra synpunkter böra inverka än den, att ett kringgående av lagen faktiskt ägt rum. En sådan är, huruvida det finnes möjlighet att giva det lagbud, som här ifrågasättes, en sådan avfattning, att det kan göras effektivt, så att icke detta å sin sida även blir föremål för kringgående. Det torde nämligen icke kunna förnekas, att även den lagstiftning, som man i detta syfte påyrkat, ävenledes måste vara i hög grad utsatt för faran att kringgå. Vidare kan ifrågasättas, huruvida genom det anförda förhållandet av lagens kringgående i vissa fall det kan anses fullt motiverat att utesluta de personer, som ett dylikt förbud skulle drabba, från all möjlighet till fastighetsförvärv inom den del av landet det här gäller. Uppenbart är för övrigt, vad angår förbudslagens huvudsyfte, att, så länge icke de på detta sätt förvärvade områdena helt och fullt kunna bliva bolagsegendom, en större möjlighet finnes, att de kunna återgå i bondeklassens händer, än om de även formellt tillhörde bolag.

Med hänsyn till de olika synpunkter, som alltså kunna läggas på denna fråga, har det ansetts angeläget att över densamma inhämta särskilda yttranden från Konungens befallningshavande i de av lagen berörda länen. Av dessa är det endast Konungens befallningshavande i Kopparbergs län, som ansett sig böra förorda utfärdandet av lagbestämmelser, i syfte att förhindra att lagens syfte på angivet sätt eluderas. Samtliga de övriga befallningshavandena hava avstyrkt vidtagandet av en sådan åtgärd under hänvisning till det jämförelsevis ringa antal fall av kringgående, som ändock i det stora hela kunnat påvisas, samt till den ringa effektivitet ett lagbud av detta slag med all sannolikhet skulle komma att få. I sistnämnda hänsende yttrar särskilt Konungens befallningshavande i Västernorrlands län: 'Visserligen bör det tillses, att lagen är effektiv, men Konungens befallningshavande förmenar, att dess effektivitet icke skulle nämnvärt höjas genom en sådan utsträckning. Lika lätt som hittills skall lagen kunna kringgå. Endast genom att stadga försäljningsförbud för alla bondehemman torde med full visshet lagens syfte kunna vinnas, men en sådan åtgärd torde icke rimligen kunna ifrågasättas.'

Då man väger de olika synpunkterna mot varandra, måste det alltså framstå sasom mycket tveksamt, om skäl föreligga att utsträcka förbudslagen uti här ifrågasatta avseende. För ett avgörande av frågan skulle det utan tvivel vara av intresse att veta, huruvida sådant kringgående av lagen, som här åsyftas, till- eller avtagit. De inkomna uppgifterna giva dock icke någon säker ledning för bedömning av tiden för de här omhandlade förvärven. Det synes likväl mest antagligt,

att de till den mera övervägande delen hänföra sig till förbudslagens första tid och i många fall omfattat fastighetsöverlåtelser, som i själva verket varit planerade eller till och med kontraherade, innan lagen utfärdades. Man synes på vissa håll rent av hava i början intalat sig den föreställningen, att förbudslagen allenast vore ett provisorium, som inom en jämförelsevis snar framtid skulle komma att upphävas, och att man därför icke borde låta tillfället till köp gå sig ur händerna. Det torde därför kunna antagas, att med tiden även bolagen skola mera lojalt komma att i detta avseende ställa sig lagen till efterrättelse. Häruti skulle alltså föreligga ett praktiskt skäl att icke för närvarande vidtaga någon utsträckning av förbudslagen i förevarande hänseende.

För den allmänna rättsuppfattningen måste dock alltid ett kringgående av lagen, huru det än må ursäktas, framträda såsom synnerligen stötande; och skulle det visa sig, att försöken därtill fortfara, torde en lagstiftning i syfte att förekomma dylika, trots de betänkligheter som framställa sig däremot, icke kunna avvisas.

Till detta yttrande har tillagts i en not följande: 'Det har, sedan detta betänkande redan förelåg färdigt i korrektur, till utredningen uppgivits, att ett trävarubolag med stora skogsegendomar i Angermanland och Jämtland, vilket redan förut synes i jämförelsevis större utsträckning hava praktiserat kringgående av lagen på sätt här avses, skulle ligga i underhandling om inköp genom bulvan (dess disponent eller verkställande direktör) av i bondehand varande skogsegendom för en halv miljon kronor. Därest detta skulle bekräfta sig, torde det bliva ett mycket starkt skäl för nödvändigheten att för bolag, som till den grad lämna å sido respekten för gällande lag, genom lagstiftning, såvitt görligt, stävja möjligheten till dylik trafik'.»

Vad härefter angår *enskilda skogsspekulanter jordförvärv* inom de områden av Norrland och Dalarna, för vilka förbudslagen gäller, grundar sig den Widénska undersökningen på uppgifter, infordrade från härads-skrivarne angående skattetal och taxeringsvärde å fastigheter, vilka i 1906 och 1912 års taxeringslängder funnits påförda »enskilda idkare av trävarurörelse samt i övrigt personer, om vilka man med säkerhet kunnat antaga, att de innehåft eller innehava fastigheterna huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen». Till fullständigande av dessa sifferuppgifter har ett frågeformulär utgått till kronofogdarna, länsmännen, kommunalnämndsordförandena och ordförandena i hushållningssällskapets kretsstyrelser.

Resultatet har blivit, att dylika fastighetsinnehav inom det område, vartill förbudslagens tillämpning ända till den 10 maj 1912 begränsats, ökats från 77.166 till 97.635 mantal samt i taxeringsvärde från 4,490,600 kronor till 7,893,200 kronor. I mantalet ingår emellertid icke en del uppgivna fastigheter utan skattetal, vilka däremot äro medräknade i taxeringsvärdena. Omfattningen av förvärven ha varit mycket olika i olika trakter, såsom tabellen 2 till betänkandet närmare utvisar.

I Kopparbergs län synas förvärven hava varit »på det hela taget rätt obetydliga». Intressant är uppgiften, att i Särna hemmansförsäljningar i spekulativt syfte så gott som upphört efter »lapplandslagens» införande. De sex socknarna inom Gävleborgs län som berörts av den första förbudslagen förete mindre ökning söderut och mera norrut, där det alltmer funnits gott om skogsjobbare, för det mesta bönder. Ansenligt mera omfattande vore de enskilda spekulanternas förvärv i Väster-norrlands län, särskilt i vissa socknar i Medelpad och i norra Ångermanland, och vidare i Jämtlands län, där i all synnerhet det norra fögderiet varit utsatt för de enskilda skogsspekulanternas operationer. Vad Västerbottens län beträffar har man där haft »jämförelsevis mindre kännning» av förvärven, ehuru dock åtskilligt under de sex åren inköpts, särskilt i Umeå fögderi. I lappmarksfögderiet, där trots lapplandslagen funnes icke så få fastigheter i enskilda spekulanterns ägo, särskilt i Wilhelmina och Dorotea, hade någon anmärkningsvärd tillväxt icke förmärkts, snarare tvärtom. I Norrbottens län hade förvärv över huvud taget endast undantagsvis förekommit.

Den Widénska utredningen uttalar det allmänna omdömet, att ur synpunkten av en självständig jordbruksbefolknings bevarande de enskilda spekulanternas förvärv icke innebära något anmärkningsvärt i jämförelse med de stora trävarubolagens. I svaren på frågeformuläret förekommer nämligen ytterst ofta den anmärkningen, att de inköpta fastigheterna vanligen endast helt kort tid stanna i spekulanternas händer, ja så kort, att de mången gång aldrig hinna i taxeringslängderna påföras dem. Naturligtvis förekomma stora skiljaktigheter och många köp ske genom enskilda sågverksägare för stadigvarande trävarurörelse, vilket omtalades från Kopparbergs, Väster-norrlands, Jämtlands och Västerbot-tens län. Det övervägande antalet hade emellertid varit rena spekulationsköp, efter vilka skogen på kortaste tid avverkades, varefter fastig-heten hel eller styckad såldes till någon jordbrukare. Spekulanterna uppgåvos i många fall vara förmögna bönder, i andra yrkesmässigt opererande timmerleverantörer. I allmänhet återgingo fastigheterna, som sagt, snart nog i jordbrukares ägo, men »mestadels med skövlad skog och vad jord och byggnader beträffar i ett mer eller mindre vanvårdat tillstånd». Efter denna utredning kommer landshövding Widén, som redan förut inom riksdagen såsom ledamot i lagutskottet ansett övervägande skäl tala mot förbudets utsträckning till enskilda spekulanter, även nu för egen del till följande slutsatser:

»Ökningen är dock i det stora hela icke synnerligen stark, och i förhållande till den totala fastighetsmassan är omfattningen av ifrågavarande fastigheter för-

svinnande. Även om man tager i betraktande, att säkerligen åtskilliga köp av hithörande slag aldrig hinna införas i taxeringslängderna, och att de anförda uppgifterna även av andra orsaker torde vara något bristfälliga, så lärers med ganska stor visshet kunna sägas, att med undantag av vissa områden de enskilda skogsspekulanternas jordbesittning icke utgör någon mera betydande del av den fasta egendomen i Norrland över huvud. Icke heller kan gärna en starkare tillväxt därav vara att befara, då, såsom redan av norrlandskommittén påpekades, kapital för fastighetsförvärf av mera omfattande art med nuvarande höga priser på skogsfastigheter utan bolagsbildningen lätteligen torde stå att uppbriaga.

Redan på denna grund är det klart, att en utsträckning av förbudslagen till att gälla enskilda sågägare och skogshandlare icke bör kunna vara av så synnerligen stor vikt, även om den ur vissa synpunkter kan äga fog för sig.

För att emellertid utröna i vad mån en lagändring i sådan riktning tilläventyrs kunde väntas *finna stöd i en folkopinion* har av de lokala myndigheterna och hushållningssällskapens kretsordförande begärts svar å följande fråga: finnes inom orten någon allmän önskan om förbudslagens utsträckande även till enskilda skogsspekulanter?

Av de ingångna svaren framgår tydligt, att en eventuell lagstiftning i antytt syfte icke torde mötas av någon livligare genklang i orterna. Av de tillfrågade kronofogdarna hava endast ett par, av de 127 länsmännen omkring 25, av de 199 kommunalnämndsordförandena ett trettiootal och av de över 100 ordförandena i hushållsdistriktnämnderna omkring 20 stycken yttrat sympatier för att på lagstiftningsväg söka hämma de enskilda skogsspekulanternas fastighetsköp. Flertalet av dessa uttalanden hava emellertid givits formen av rent personliga omdömen och synas icke avsedda att tolkas såsom uttryck för någon allmän önskan bland befolkningen i respektive orter om vidtagande av åtgärder i antydd riktning.

Från Kopparbergs län ha ingått endast några få tillstyrkande uttalanden. I Gävleborgs län ha en kronofogde och ett par av länsmännen ansett lagstiftningsåtgärder behöfliga. Från Västernorrlands län förordas de av icke så få bland meddelarna. Framför allt är det från socknarna i det inre Ångermanland (Helgum, Ramsele, Bodum, Fjällsjö m. fl.) samt från de nordligare ångermanländska kustsocknarna man på grund av ett utbrett missnöje med de enskilda skogsspekulanterna påyrkat, att en damm sättes för deras verksamhet. Då dessa i allmänhet på ett långt hänsynslösare sätt skövla skogen samt vanvårda jord och byggnader än bolagen, har man ansett en lagstiftning inkonsekvent, som förbjuder fastighetsförvärf av de senare men tillstädjer dem för de förras vidkommande, ja, som till och med givit deras verksamhet en högst oförtjänt uppmuntran. Från en socken yttras, att man »till och med fordrar», att en lagstiftning mot yrkesspekulanter och enskilda industriidkares jordförvärf genomföres. Vad Jämtlands län beträffar hava de flesta uttalandena till förmån för en sådan lagstiftning gjorts från det norra fögderiet samt från Härjedalen. Exempelvis från Lit, Föllinge, Laxsjö och Hotagen hava ganska bestämda yttranden av sådan art framkommit. Likaså från Lillhärdal m. fl. socknar i Härjedalen.

I Västerbottens län florerar i kusttrakterna, trots den gällande särskilda skogslagen, en utbredd skövling av ungskog förorsakad av skogsspekulanter, och har detta givit anledning till från flera håll framställda krav på förbudslagens utsträckning till dylika, om också från andra håll uttalats starka betänkligheter, med

hänsyn till svårigheten att avgöra vilka som skola anses som »enskilda skogsspekulanter». I Norrbottens län hava ingenstädes förhållandena ansetts påkalla lagstiftningsåtgärder av här ifrågasatt slag.

Som härav framgår, saknas i orterna ingalunda röster, som förorda förbudslagens utsträckning i här ifrågasatt riktning. Men de äro i en avjord minoritet gent emot dem, som bestämt avvisa varje tanke härpå, främst av det skäl, att fastighetshandeln därigenom skulle påläggas ett allt för stort tvång.

En och annan framhåller ock, att de olägenheter i avseende på skogsskötsel, som merendels äro förknippade med skogsspekulanternas fastighetsköp, långt säkrare torde kunna förekommas genom en skärpning av skogslagstiftningen än genom en utsträckning av förbudslagen.

Rörande eljest lämpligheten och önskvärldheten från en mera allmän synpunkt sett av, att jämväl enskilda idkare av trävarurörelse och skogshandlare i likhet med bolag drabbas av förbud mot fastighetsförvärv, har yttrande inhämtats från Konungens befallningshavande i samtliga de av förbudslagen berörda länen. Det har därvid visat sig, att ingen av dessa befunnits villig att tillstyrka en sådan åtgärd. Av Konungens befallningshavande i Västernorrlands län framhålles i detta sammanhang, att det väl icke kan förnekas, att i flertalet fall enskilda, vilka inköpa skogsegendomar i spekulationssyfte och vilka sakna den ekonomiska bärkraft, trävarubolagen i allmänhet äga, så fort ske kan skövla skogen och därjämte vanvårda jordbruket, och att från denna synpunkt det vore en fördel att kunna förhindra, att jord komme i sådana enskildas ägo. Men det torde enligt Konungens befallningshavandes mening alltid bliva förenat med snart sagt oövervinnelig svårighet att utan att alltför mycket lämna rum för godtycke bestämma, när en enskild skall anses som »skogsspekulant» eller icke. Någon särskild klass, som kunde betecknas såsom enskilda skogsspekulanter, säges knappast hava uppstått i länet. Det vore vidare att märka, att enskilda skogsspekulanter fastighetsförvärv icke medförde samma sociala följder som bolagens, då nämligen, enligt vad erfarenheten givit vid handen, enskilda skogsköpare i allmänhet fränhände sig av dem inköpta fastigheter, så snart skogstillgången å fastigheterna genom avverkning uttagits, och sålunda all utsikt förefunnes, att hemman, som kommit i dylik enskilds hand förr eller senare återkomme i enskild självägande jordbrukares ägo. Om i allt fall lagen i fråga ansåges böra utsträckas att gälla fastighetsförvärv av en viss angiven grupp av enskilda, måste detta vara fallet mera ur skogskulturell synpunkt än för att förhindra en nedgång uti de självständiga jordbrukens antal.

Av Konungens befallningshavande i Jämtlands och Västerbottens län framhålles visserligen såsom högst önskvärdt, att åtgärder vidtagas för att hämma enskilda skogsspekulanter verksamhet, men detta säges icke böra ske genom förbudslagens utsträckande till dessa, utan genom förändrade bestämmelser i lagen om vård av enskildas skogar.

Redan förut är berört, att det under alla omständigheter är i högsta måtto angeläget, att en mera effektiv skogslagstiftning kommer till stånd och att enbart en sådan kan antagas råda bot på den missvård och misshushållning med skogen, vartill förnämligast här åsyftade skogsköpare göra sig skyldiga. Vad däremot angår förslaget att därjämte till dessa utsträcka förbudet för bolag eller förening att förvärva fast egendom i Norrland, synes härtill knappast föreligga tillfyllestgörande skäl. I avseende på skogsvården skulle detta, såsom förut fram-

hällits, icke bliva effektivt utan vidtagande därjämte av andra åtgärder. Och vad beträffar jordbruket synes just den omständigheten, att arrende- och vanhävds-lagarna gälla även för dessa jordägare, snarare utgöra ett skäl för att behov av ett förvärvsförbud i mindre mån föreligger, då deras missvärd av jordbruket härigenom kan på annan väg drabbas av laga ingripande. Ännu hava väl dessa lagar varit alltför kort tid i verksamhet för att någon bestämdare slutsats härutinnan skulle kunna dragas, men vad man hittills sett visar, att jordbrukskommissionerna icke minst hava sin uppmärksamhet fästad på jordbruksförhållandena å de enskilda skogsspekulanternas hemman.

Det måste också erkännas, att, sasom jämväl förut är framhållet, huvudsyftet med förbudslagstiftningen, nämligen bibehållandet av jorden såvitt möjligt i den jordbrukande befolkningens händer, icke egentligen kräver, att förbudet utsträcker till de enskilda skogsspekulanterna, vilka vanligen efter kort tid åter avyttra de inköpta egendomarna till allmogen. Såsom av utredningen framgår, är ock opinionen inom orterna i vida övervägande grad emot en sådan utsträckning, vilken ej heller tillstyrks av någon bland Konungens befallningshavande. Efter allt att döma anser man förbudets utsträckning i den omfattning, som härav skulle bliva följden, utgöra ett alltför hårt ingrepp i den fria fastighetshandeln. Mången gång skulle det, om så skedde, tilläventyrs möta svårigheter att finna köpare till en egendom, som på grund av ägarens obestånd eller andra orsaker måste gå till salu.

På grund av dessa skäl synes alltså förbudslagens utsträckning till enskilda skogsspekulanter nu icke kunna förordas.»

Angelägenheten av förvärvsförbudets utsträckande även till enskilda spekulanter berördes i jordundersökningens betänkanden rörande Värmland den 10 mars 1913 och den 30 december 1915. Uti detta sistnämnda betänkande (avgivet av Carl Lindhagen, Åke Ingeström och Carl Ros) anmärkte jordundersökningen i redogörelsen om metoden för en undersökning (sid. 40), att enskilda skogsspekulanter ingingo ej i norrlandsutredningens statistik i vidare mån, än de voro hänförliga till »andra sågverksägare och bruksägare», för vilkas jordförvärvs omfattning upprättats statistik vid sidan av statistik över trävaruaktiebolagens förvärv. Jordundersökningen hade också i sin statistik på angivna skäl ej kunnat åstadkomma någon upplysande utredning om enskilda spekulanternas förvärv, särskilt ej rörande de smärre enskilda skogsspekulanterna inom de särskilda socknarna. Denna lucka borde emellertid, upplyser jordundersökningen, ha fyllts genom att i en direkt fråga uti formuläret begära uppgift i detta avseende för varje socken. Detta hade tyvärr försummats. Endast genom svaren på andra frågor, som tangerade ämnet, hade någon vägledning för en del orter vunnits även i denna angelägenhet. Längre fram i samma betänkande (sid. 252) yttrades om de enskilda skogsspekulanterna bland annat följande:

Jordundersökningen.

»Man har sagt, att deras förvärv aldrig kunna bliva av den uppfattning som bolags, och att de icke heller få samma verklighet i tiden, då de snart nog måste sönderbrytas av arvslagarna. Även om en viss sanning må ligga i detta påstående, är det kvarstående missförhållandet dock så påfallande, att det icke kan vara försvarligt att blunda för denna sak, helst det visar sig, att de enskilda skogsspekulanterna ofta gå längst i ödeläggandet av både skog och odlad jord. Detta senare förhållande är särskilt kännbart i Värmland, varför även svaren på sakkunnigas frågor på många olika sätt giva talande uttryck — — —. Uti jordundersökningens första betänkande erinrades också om, att denna fråga stått på dagordningen redan från frågans första uppkomst, och sakkunnige utlovade då att framdeles ägna den en närmare uppmärksamhet.

Denna sak är emellertid också en angelägenhet, som ej torde komma att tillgodoses ensamt för Värmland, utan bör tagas i övervägande vid en blivande revision av den norrländska förbudslagen, rörande vars verkningar en särskild undersökning blivit verkställd.»

Sakkunnige begränsade sig därför till den framställning (sid. 256), att norrländska förbudslagen måtte kompletteras med föreskrifter, genom vilka enskilda skogsspekulanter i likhet med bolag och ekonomiska föreningar inbegripas under lagen.

Norsk lagstiftning.

I Norge har på senare tider i sammanhang med det genomförda koncessionssystemet för utnyttjande av naturrikedomar även införts koncession för förvärv av skogs- och jordbruksfastighet. Man har därvid ingalunda begränsat sig till bolag utan även medtagit enskilda förvärv, i syfte att kunna förhindra sådana förvärv likaväl som bolags, när de visat sig skadliga. Härvid har den norska lagstiftningen gjort på visst sätt skillnad på förvärv av skog och förvärv av odlad mark. Den norska lagstiftningen har vidare icke, i olikhet med den svenska, tvekat att förbereda den slutliga lagstiftningen och förbehålla den någon verkan i tillämpningen genom provisorisk lagstiftning. Man har till och med därvid skilt mellan ett första provisorium, utfäst av regeringen att gälla till nästa stortings sammanträde, varefter kunnat följa en »midlertidig» lag med något mera detaljerat innehåll, intill att slutligen följt den definitiva lagstiftningen. Koncessionslagstiftningen för skog har nu uppnått det definitiva stadiet, under det att koncessionslagstiftningen närmast för odlad jord ännu befinner sig på mellanstadiet. För att vinna kännedom om det norska systemet är det mest upplysande att taga kännedom om de båda lagarnas ordagranna lydelse i sina huvudpunkter, varför dessa här nedan återgivas så lydande:

»*Law om erhvervelse av skog av 18 september 1909 med förändringar av 13 august 1915 og 26 juli 1916.*

Kapitel 1.

Om tilladelse (koncession) til at erhverve skog.

§ 1. Ved skoggrund forstaaes i denne lov foruten grund, som er bevokset med skog, ogsaa snauhugget skogmark. Efter andragende fra herredsstyret kan Kongen bestemme, at lyng- och heiestrækninger og andre skogbare utmarksstrækninger, som er høvelige till barskogsavl, skal indgaa under skoggrund.

Om de erhvervelser av skoggrund, som ikke gaar ind under denne lov, gjælder lovgivningens almindelige regler om erhvervelse av fast eiendom.

§ 2. Uten tilladelse av Kongen (koncession) kan eiendomsret til skoggrund ikke med fuld retsvirkning erhverves av andre end staten, norske kommuner og norske statsborgere, saafremt skoggrunden alene eller sammen med det erhververen tidligere eier av skoggrund i herredet, utgjør mer end 100 hektar eller mer end en tiendedel av herredets samlede flateindhold av skoggrund.

§ 3. Selv om erhververen er norsk statsborger, maa han ha kongelig tilladelse till erhvervelse av skoggrund, som alene eller sammen med det, erhververen og i tilfælde dennes familie tidligere eier av skoggrund i herredet, utgjør mer end 500 hektar eller mer end en tiendedel av herredets samlede flateindhold av skoggrund:

a. saafremt erhververen eller dennes egtefælle eller, hvis erhververen er under 21 aar, nogen av hans forældre leder eller har del i ledelsen av eller er ansat i tjeneste hos et selskap, hvis forretning omfatter handel med eller utnyttelse av skog eller skogprodukter;

b. saafremt erhververen ikke i de to sidste aar før kontraktens avslutning har været og fremdeles er bosat i det herred, hvor eiendommen ligger.

Ogsaa i andre tilfælde maa en norsk statsborger ha kongelig tilladelse till erhvervelse av skoggrund, saafremt den alene eller sammen med det, erhververen og i tilfælde dennes familie tidligere eier av skoggrund i samme herred, utgjør mer end en femtedel av herredets samlede flateindhold av skoggrund.

Til familie henregnes i denne lov bare erhververens egtefælle og barn under 21 aar samt hvis erhververen er under 21 aar, ogsaa forældre og søskende under 21 aar.

§ 4. For norsk kommune er kongelig tilladelse nødvendig till erhvervelse av skoggrund i en anden kommune, saafremt skoggrunden alene eller sammen med det kommunen tidligere eier av skoggrund i den anden kommune, utgjør mer end 500 hektar eller mer end en tiendedel av kommunens samlede flateindhold av skoggrund.

§ 5. Efter andragende fra herredsstyret kan Kongen nedsætte de i §§ 2, 3 og 4 nævnte arealgrænser for et herred, naar det på grund av forholdene findes paakrævet. Dog maa de ikke sættes lavere efter §§ 3 og 4 end efter § 2.

Hvis det bestemmes, at lyng- og heiestrækninger og andre skogbare utmarksstrækninger, som er høvelige till barskogsavl, skal indgaa under skoggrund, kan Kongen for disse strækningers vedkommende efter andragende fra herredsstyret forhøje de i §§ 2, 3 og 4 omhandlede arealgrænser.

Bestemmelserne kan efter andragende fra herredsstyret igjen ophæves.

§ 6. For norske statsborgere er tilladelse ikke nødvendig till erhvervelse av skoggrund gjennom arv, egteskap eller odelsløning eller gjennom overdragelse, naar erhververen er nærmere odelsberettiget til eiendommen end overdrageren eller er dennes egtefælle eller beslektet eller besvogret med overdrageren i op- eller nedstigende linje eller i første eller anden sidenlinje.

Norsk statsborger, som bare trenger koncession, fordi han gaar ind under § 3, bokstav b, kan uten tilladelse erverve skoggrund, naar den alene eller sammen med det, erhververen og i tilfælde dennes familie tidligere eier av skoggrund inden herredet, ikke overstiger 200 hektar, selv om arealgrænsen efter § 3, første led, jfr § 5, er lavere. Men betingelsen herfor er, at han lar tinglæse en erklæring paa ære och samvittighet om, at han har overtat og bosat sig paa eiendommen for selv at drive den eller vil gjøre dette inden et aar efter kjøpekontraktens avslutning, og om, at han vil vedbli at bo paa eiendommen og drive den selv i saa lang tid, som er nødvendig til at utbringe to aars sammenhengende fast ophold i herredet. Den her omhandlede fritagelse for koncession falder bort, hvis erklæringen er uriktig, eller hvis erhververen uten saantytke av vedkommende departement undlater at opfylde den.»

»Midlertidig lov om erhvervelse av fast eiendom paa landet
av 14 august 1918.

§ 1. Eiendomsret til fast eiendom paa landet kan ikke uten tilladelse av Kongen eller den, han bemyndiger, erhverves med fuld retsvirkning, selv om erhververen er norsk statsborger eller norsk korporation, stiftelse eller selskab, saafremt den til eiendommen hørende dyrkede mark alene eller sammen med dyrket mark, som erhververen eller i tilfælde dennes familie tidligere eier i samme herred utgjør i Smaalenene, Akershus, Hedemarken, Kristians, Buskeruds, Jarlsberg og Larviks samt Søndre og Nordre Trondhjems amter mer end 40 hektar, i de øvrige amter mer end 20 hektar.

Til familie henregnes her bare erhververens egtefælle og barn under 21 aar samt, hvis erhververen selv er under 21 aar ogsaa forældre og søskende under 21 aar. Herredsstyret kan med Kongens godkjendelse beslutte nedsættelse av den i første led fastsatte arealgrænse.

§ 2. Tilladelse efter § 1 er ikke nødvendig for Norges Bank, Kongeriket Norges Hypotekbank, Den norske Arbeiderbruk- og Boligbank, Den norske Stats Smaabruk- og Boligbank, Riksforsikringsanstalten, offentlige fond og autoriserte sparebanker.

Heller ikke er tilladelse efter § 1 nødvendig for norske statsborgere, naar erhvervelsen sker gjennom arv, egteskap eller odelsløsning eller gjennom overdragelse, naar erhververen er nærmere odelsberettiget til eiendommen end overdrageren eller dennes egtefælle eller beslektet eller besvogret med overdrageren i op- eller nedstigende linje eller i første eller anden sidelinje.

Till erhvervelse gjennom tvangsauktion, derunder ogsaa auktion i henhold till konkurslovens § 127, er tilladelse efter § 1 ikke nødvendig for norske statsborgere samt bankaktieselskaper og forsikringsselskaper, som har helt norsk styre med sæte i Norge, saafremt erhvervelsen er skedd for at redde en fordring, som tilhører erhververen, og som denne har panteret for i eiendommen. Kongen kan bestemme,

at detsamme skal gjælde for kredit- og hypotekforeninger, hvis statutter er godkjendt av vedkommende departement.

§ 3. Skogutvalget skal paa begjæring av amtmanden, vedkommende regjeringsdepartement eller nogen i erhvervelsen intressert skjønsmessig bestemme størrelsen av den dyrkede mark, som omfattes av en erhvervelse, og av den dyrkede mark, som erhververen, og i tilfælde dennes familie (jfr § 1 andet led), tidligere eier inden herredet.

Reglerno i lov om erhvervelse av skog av 18 september 1909 (jfr lov av 13 august 1915 §§ 10, 11 og 12) faar tilsvarende anvendelse paa skogutvalgets bestemmelser i henhold til denne paragraf.

§ 4. Ved indsendelse av andragende om koncession efter denne lov faar § 13 i lov om erhvervelse av skog tilsvarende anvendelse. Forøvrig faar reglerne i lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom av 14 december 1917 kapitel V anvendelse, forsaavidt dertil er anledning.

Ved bedømmelsen av, hvorvidt en erhvervelse strider mot denne lov, bør retsskriveren som regel godta en av erhververen paa tro og love avgit skriftlig erklæring om størrelsen av den dyrkede mark, erhvervelsen gjælder, og om størrelsen av den dyrkede mark, erhververen og i tilfælde dennes familie (jfr § 1, andet led), tidligere eier inden samme herred.

§ 5. I de tilfælde, da der efter bestemmelserne i denne lov utfordres koncession til erhvervelse av fast eiendom, og erhvervelsen ikke sker gjennom tvangsauktion, derunder ogsaa auktion i henhold til konkurslovens § 127, har den herredskommune, hvor eiendommen er beliggende, forkjøpsret til eiendommen. Denne bestemmelse gjælder dog ikke, ifald kjøperen er indenbygdsboende eller i forbindelse med koncessionsandragendet avgir erklæring om, at han inden et aar efter kjøpekontraktens avslutning vil bosætte sig paa eiendommen og drive den som gaardsbruk i minst 5 aar, medmindre eiendommen skal benyttes til smaabruk, boligtomter eller skal anvendes til særlige kommunale formaal. Undlater erhververen at opfylde de betingelser, han har paatat sig, indtræder kommunens forkjøpsret ogsaa for disse bruk. Beslutning om at gjøre forkjøpsretten gjældende maa i tilfælde træffes inden 3 maaneder, efterat ordføreren fik kjendskap til forholdet.

Bestemmelserne i lov om erhvervelse av skog av 18 september 1909 (jfr lov av 13 august 1915 og lov av 26 juli 1916, kapitel II) faar tilsvarende anvendelse, forsaavidt dertil er anledning.

§ 6. Ved anvendelsen av de ovenfor givne bestemmelser skal bruksret, som gjælder for en tid av over 10 aar, regnes like med eiendomsret.»

En tredje koncessionslag av den 14 december 1917 gæller förvärv av vattenfall, bergverk och annan fast egendom. Därjämte finnas speciella koncessionslagar beträffande större mossar och kalkstensfyndigheter. Nämda koncessionslag av 1917, såvitt den rör annan fast egendom, äsyftar endast att förhindra utlänningars rättsförvärv.

Skogs- och jordbrukskoncessionlagarna tillämpas jämsides med varandra. Har sålunda en fastighet så mycket skogsmark, att den faller under skogskoncessionslagen, och tillika så mycket odlad jord, att den faller under jordbrukskoncessionslagen, skola båda dessa lagars bestäm-

melse iakttagas, det vill i praktiken säga, att i den mån den ena lagen är strängare än den andra, den förra blir att följa. Annorlunda skulle däremot saken ha ställt sig enligt ett förslag till fullständig lag om koncession vid förvärv av jordbruksfastighet, som utarbetats av en år 1917 tillsatt kommitté. Enligt detta förslag skulle den föreslagna lagen tillämpas, endast om koncession ej erfordrades efter någon annan särskild koncessionslag. Betämmelserna i 1917 års lag om koncession å »anden fast eiendom» äro subsidiära och gälla alltså endast, om övriga koncessionslagar ej äro tillämpliga.

Jordkommissionen.

Inom jordkommissionen yppades olika meningar, huruvida en provisorisk förbuds lag för enskilda spekulanter förvärv borde framläggas redan vid 1919 års riksdag. Ett yrkande i detta syfte framställdes av hr Lindhagen, med vilken herrar Johansson och Hansson förenade sig. Kommissionens övriga sex medlemmar röstade däremot för avslag. Därefter framlades av herr Lindhagen en skriftlig reservation i ämnet, som finnes bifogad kommissionens skrivelse den 7 mars 1919 rörande annan lagstiftning, avsedd att framläggas för nämnda riksdag. Efter en återblick på frågans förhistoria anfördes i reservationens motivering följande:

»Denna fråga sammanhänger med spørsmålet om behövligheten och möjligheten av kontroll på fastighetsförvärv i allmänhet med hänsyn till tidernas allt mer komplicerade sociala förhållanden. Man kan säga, att en sådan sak bör ordnas genom vad man kallar en koncessionslagstiftning. Både norrlandslagstiftningen och den norska lagstiftningen äro på denna punkt i själva verket koncessionslagstiftningar. En sådan författning kan svårigen överlämna åt någon viss myndighet, företrädd av växlande personer med skilda anlag och förmåga, att efter sitt gottfinnande bedöma, huruvida ett fastighetsförvärv är ur allmän synpunkt skadligt eller icke. Författningen måste innehålla någon ryggrad i form av exempel på sådana fall, då i regel koncession ej bör meddelas annat än om särskilda omständigheter därtill föranleda. Främst bland dessa framträda bolags och enskilda spekulanter förvärv av jordbruksfastigheter med äganderätt. En sådan uppfattning har även tagit sig uttryck i den senaste norska koncessionslagen den 14 augusti 1918 för förvärv av fast egendom på landet.

En koncessionslagstiftning bör således innehålla någon anvisning, att sådana förvärv måste anses i regel skadliga, men att undantagsvis koncession även i detta fall kan erhållas. Därmed är man för de enskilda spekulanternas del inne på en nära anknytning till den norrländska förbuds lagstiftningens koncessionssystem för just dylika fall.

Spørsmålet blir då till en början att finna en saklig beteckning för de spekulanter, som förbudet skulle provisoriskt omfatta. Det är därvid naturligt att utgå från den formulering på dem, som användes i de norrländska vanhävdslagen och arrendelagarna. I 1 § andra stycket av vanhävdslagen stadgas nämligen: 'Lag samma vare, där fastigheten tillhör enskild person, vilken uppenbarligen besitter

fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i samband med densamma. Arrondelagen innehåller i själva verket samma definition såsom framgår av en jämförelse mellan slutorden i dess ingress och andra stycket av dess 31 §.

Meningen med denna definition var att från lagarnas tillämpning befria alla, som äro verkliga jordbrukare, och dessutom även andra ägare, såvitt de ej kunna anses såsom skogsspekulanter. Det är nämligen från denna senare kategorien ägare, som de väsentliga missbruken enligt erfarenheten kunde förväntas.

Om nu vanhävds- och arrendelagarnas definition begagnas även för en förbudslag, måste dock göras en skillnad. Vid förvärv kommer mantalsskrivning väl merendels till stånd först efter tillträdesdagen och därför måste korrektivet med mantalsskrivning i en förbudslag utsträckas till avsikt att bosätta sig å fastigheten och således bliva där mantalsskriven. En viss tid, inom vilken sådan mantalsskrivning bör äga rum, måste dock fastställas, och torde den lämpligen kunna bestämmas till två år från förvärvets dag. Det kan hava sitt intresse erinra om, att den norska lagstiftningen med sitt system fördrar koncession, om förvärvaren icke de sista två åren före kontraktets avslutande har varit och framdeles är bosatt i det herred, vari egendomen är belägen.

I södra och mellersta delarna av riket kunna spekulationsförvärv mera än i den norra ifrågakomma även för andra ändamål än att tillgodogöra sig skogsavkastning. Det skulle då kunna ifrågasättas, att formuleringen i stället blev den, att person, som uppenbarligen förvärvat fastigheten för huvudsakligen annat ändamål än att idka jordbruk för egen del, borde förvägras rätt att förvärva jordbruksfastighet, med mindre koncession mellankommer. Emellertid torde nämnda fall av spekulation vara så föga omfattande och ofta även av en ganska lojal och nyttig beskaffenhet, att hänsyn ur saklig synpunkt ej nödvändigtvis behöver nu tagas därtill i en provisorisk förbudslag för enskilda spekulanter förvärv, vilken bör inskränkas till att sätta en damm för överhängande fara.

Ett annat spörsmål är den ofta återopade formella svårigheten att vid lagfartsprövningen bedöma, med vilket slag av köpare lagfartsdomstolen i de olika fallen har att göra. Till en början må då erinras, att beviljad lagfart enligt gällande lag icke innefattar någon rätt till fastigheten, som ej kan rubbas. Om själva fångtet är olagligt, kan det i alla fall genom rättegång hävas, och lagfarten går då åter. Ett förvärv av fastighet kan vara ogiltigt av många grunder, och endast undantagsvis kan lagfartsdomaren bedöma, om en sådan ogiltighetsgrund föreligger annat än då den består uti underlåtenhet att iakttaga föreskrivna former för en köpe- eller annan förvärvshandling.

Garantien i alla dessa fall är, att äventyret av fångtets upphävande avhåller folk i allmänhet från att inlåta sig på sådana förvärv och sedan lagfara dem. Detsamma kommer säkerligen att bli händelsen även i förevarande fall.

Vill man emellertid ytterligare skapa garanti för att ogiltiga förvärv i möjligaste mån upptäckas redan vid lagfartens prövning, har lagstiftaren — utöver garantien i själva lagens tillvaro — en förebild uti förordningen om stämpelavgiften, som till ledning för tillämpningen av vissa föreskrifter rörande överlåtelse av fastigheter på samma villkor stadgar, att vid lagfartssökande skall köpeavhandlingen vara åtföljd av skriftlig, utav såväl säljare som köpare på heder och samvete avgiven förklaring, att icke i någon form lämnats eller skall lämnas annan betalning

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 56 häft. (Nr 135—137.) 4

för köpet, än den som finnes upptagen i den för lagfarten företedda fångeshandlingen. Det skulle således kunna föreskrivas, att, där rättens personalkännedom ej räcker till, lagfartsdomstolen äger för lagfarts beviljande fordra en av köparen på heder och samvete avgiven förklaring, att han förvärvat fastigheten, i syfte att där bosätta sig och huvudsakligen för annat ändamål än att tillgodogöra sig skogsavkastningen. Vill man här förbehålla sig prövning av alla enskildas spekulativa förvärv, som ske i annat ändamål än att idka jordbruk för individuell räkning, skulle saken kunna formuleras så, att förklaringen avsåg en försäkran, att köparen, som ej redan var bosatt å fastigheten, hade för avsikt att inom två år låta mantalsskriva sig å densamma samt förvärvat den huvudsakligen för att därå idka jordbruk eller, alternativt, för annat ändamål än att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

Emellertid kan denna sak ordnas på ett annat sätt, som betydligt förenklar proceduren. I den norrländska förbudslagen förekommer nämligen ett stadgande, att bolag och förening medgives att trots förbudet inropa fastighet å exekutiv auktion, men sedan har skyldighet att inom viss tid avhända sig samma fastighet vid äventyr av tvångsförsäljning. Med tillämpning av enahanda system skulle de enskilda spekulanten väl formellt kunna förvärva fastigheten men ej tillåtas besitta den och därför vara skyldig att avhända sig densamma enligt nyssnämnda föreskrifter. Detta äventyr blir i och för sig så överhängande, att det bör vara en kanske ännu kraftigare hämsko på obehörigt förvärv än en genom domstol vunnen ogiltighetsförklaring av detsamma.

Under sådana förhållanden bör det för den provisoriska lagen åtminstone ställa sig, enklast att från lagens tillämpning undantaga personer, som ämna mantalsskriva sig, d. v. s. i regel de verkliga jordbrukarna, och vidare alla de undantag, som uppräknas i norrländska förbudslagen, samt slutligen naturligtvis även bibehålla möjligheten till regeringens medgivande för ett visst fall (koncession).

På detta sätt bör ett verkligt hinder kunna resas för skadliga förvärv. Därigenom synes även kunna vinnas en ganska stor motverkan till allt för mycket uppdrivna fastighetsvärden och svårigheter i följd därav att förvärva jord till överkomliga priser. Därigenom bör även sättas en damm även för en myckenhet under kriget i städerna hopsamlade penningars placering genom inköp av jordegendomar.

Givetvis måste en provisorisk förbudslag för enskilda spekulanter formuleras så, att även den omfattar tillsviðare icke blott själva jordbruket med stödsskog utan all mark med de ovan angivna undantagen.»

På grund av denna motivering hemställdes, att för 1919 års riksdag måtte framläggas följande förslag till

Lag angående förbud i vissa fall för enskild person att förvärva fast egendom.

§ 1.

Enskild person må ej i andra fall än nedan sägs med äganderätt besitta fast egendom å landet, utan att vara eller inom två år från äganderättens förvärvande bliva och sedan fortfarande vara mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma.

Detta förbud gäller ej förvärv genom arv eller giftorätt.

Vad i lagen angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom den 4 maj 1906 är stadgat rörande ovillkorliga undantag från

berörda lags tillämpning och rätt att på grund av särskilda omständigheter söka Konungens tillstånd (koncession) till förvärv, skall gälla även besittning, varom i denna lag stadgas.

§ 2.

Även i andra delar än i 1 § sägs skall lagen den 4 maj 1906, med undantag för vad i 3 § föreskrives, i tillämplig mån gälla för de fall, som i denna lag avses.

Har enskild person, som i 1 § sägs, ej inom två år från äganderättens förvärvande blivit eller har han sedan upphört att vara mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i samband med densamma, skall fastigheten åter avyttras, på sätt i 6 § av lagen den 4 maj 1906 föreskrives.

§ 3.

Denna lag äger tillämplighet å förvärv, som äga rum efter det proposition i ämnet blivit förelagd 1919 års riksdag. Den gäller även för alla förvärv, som tillkommit efter det lagen den 4 maj 1906 eller senare tillägg till densamma vunnit laga kraft, när den, som förvärvat och fortfarande besitter fastigheten, vid tiden för förvärvet varit ledamot i styrelsen för bolag, vars verksamhet omfattar utnyttjande av eller handel med skog och skogsprodukt eller eljest deltagit i dess ledning, eller varit anställd i sådant bolags tjänst. Denna lag gäller tillsviðare intill den 1 juli 1920.

Vid återupptagande i jordkommissionen av frågan om förslag till provisorisk lag skulle framläggas för 1920 års riksdag, blev detta avslaget med fyra röster mot fyra, sedan herrar Wihlborg, Wieselgren och von Steyern förklarar, att de efter en längre tids förberedelse dock icke kunnat ännu utfinna någon för dem tillfredsställande lösning.

Även mot detta beslut får jag anföra skiljaktig mening samt framlägger i sådant avseende för min del följande utlåtande och förslag i ämnet.

* * *

Jordkommissionen har sökt vinna kännedom om bland annat nu ifrågavarande förhållanden genom två frågeformulär, som för besvarande tillställts kommunalnämnderna i landskommunerna, landsfiskaler, hushållningssällskapens förvaltningsutskott, odlingsråden, skogsvårdsstyrelserna och under dessa lydande tjänstemän, överjägmästarna och jägmästarna, ävensom en del sammanslutningar representerande jordägarindustrier.

Jordkommissionens utredning.

Såsom man finner är denna omdömesstatistik, såvitt den avser att vinna kännedom om de verkliga förhållandena i orten och ortsbefolkningens på denna kännedom grundade opinion, icke lagd på samma grund som norrlandskommitténs och jordundersökningens utredning.

I norrlandskommittén och än mer i jordundersökningen var man tämligen enig om, att tyngdpunkten för frågornas besvarande icke fick läggas hos några självskrivna myndighetspersoner, oavsett deras personliga kvalifikationer (se norrlandskommitténs betänkande, reservationen sid. 378 o. f. samt jordundersökningens andra betänkande sid. 34 o. f.) Man sökte i stället, enligt jordundersökningens formulering, utfinna personer i de olika orterna »som ägde en ingående kännedom om förhållandena, behjärtade de missförhållanden, varunder torpare, småbönder, bolags arrendatorer och andra arbetare och deras familjer kunde lida samt slutligen vore i stånd att självständigt, utan fruktan och på samma gång objektivt besvara de uppställda frågorna». Man var för övrigt också tämligen enig därom, att alla intressen och samhällsklasser borde beredas tillfälle att framföra sin erfarenhet och syn på saken.

Detta uppdrag har nu jordkommissionen i stället lämnat på ett förenklat sätt åt kommunalnämnderna såsom självskrivna representanter för de olika orterna. Ett visst fog av formell beskaffenhet kan anföras därför, nämligen att det ofantliga antal socknar, om vilka nu är fråga, skulle erfordra ett synnerligen svårt och tidsödande arbete för att utfinna någorlunda lämpliga personer. Detta gör i alla fall, att ensidighet och opålitlighet måste vila över den av kommissionen åstadkomna utredningen.

Såsom en motvikt yrkades inom kommissionen, att vid svarens avgivande åtminstone skulle uppgivas namn, hemvist och adress på alla de ledamöter inom kommunalnämnden, som deltagit i svarens avgivande, vilket borde i sin mån skärpa ansvarskänslan vid svarens avgivande, möjliggöra någon kontroll för vissa orter samt lämna olika uppfattningar något utrymme att göra sig gällande. Denna hemställan avslogs av kommissionens majoritet, och följden har nu blivit, att från kommunerna inkommit svar praktiskt taget från kommunalnämndernas ordförande, vilka synas i ett stort antal, kanske de flesta fall, ensamma avgivit svaren.

Till skillnad från norrlandskommitténs och jordundersökningens utredningar, ha frågorna sålunda från de särskilda orterna besvarats i stor utsträckning av allenast en självskrivna person i varje socken och i övriga fall av självskrivna okända personer, om vilkas kvalifikationer man icke haft någon kännedom. Detta är så mycket betänkligare, som vid tiden för svarens avgivande, åtminstone i en myckenhet kommuner, kanske de flesta, kommunalnämnderna ännu setat kvar på grund av val enligt den gamla ordningen. Även detta anfördes såsom ett skäl mot nämndernas hörande

åtminstone ensamma. Ingenting var nämligen vanligare under den gamla ordningen, än att kommunens högre förtroendemän i stor omfattning voro själva intresserade särskilt i bolags jordvålde eller i egna jordspekulationer eller slutligen på grund av uppfostran, levnadsyrke, släktskap, vänskap eller egna fördelar sågo alltför milt och överseende på bolagsväsendet. Kommissionens utredning, i all synnerhet om bolagsförvärven och deras verkningar, måste därför upptagas med mycken reservation och försiktighet.

En annan följd av detta system som kommissionen valt är, att, i olikhet med norrlandskommitténs och jordundersökningens omdömesstatistik, här icke återfinnes någon avspiegling av skilda meningar och erfarenheter inom de särskilda orterna. Från varje socken föreligger praktiskt taget endast ett enda omdöme, nämligen kommunalnämndsordförandens. Detta gör resultatet ytterligare opålitligt och otillräckligt. Särskilt i fråga om upplysningarna rörande bolags förvärv och deras följder har man anledning hysa stort misstroende till undersökningens opartiskhet och saklighet. Å andra sidan lära de svar, som kommit från kommunerna, vara de enda, som lämna någon verklig vägledning. Liksom vid norrlandskommitténs och jordundersökningens fråge-enquête lär även här gjorts den erfarenheten, att statsmyndigheternas uppgifter i stort sett än äro torftiga och föga vägledande och detta mera ju högre upp man kommer på rangskalan.

Uti en *preliminär* översikt över svaren på vissa i jordkommissionens enquête förekommande frågor har aktuarien Sven Odén kunnat från de vid tiden för översiktens avlämnande den 6 september 1919 inkomna svaren meddela följande rörande *bulvanköp för bolag och enskilda spekulanters inköp för egen räkning inom de trakter av landet, där förbudslag för bolag vore gällande*. (Enligt frågeformuläret voro de enskilda spekulanterna specificerade sålunda: a) köpare av skog för industriella ändamål; b) spekulanter; c) jordstyckningsspekulanter; d) personer, som avse att göra sig vinst genom beräknad hastig prisstegring å fastigheten eller genom realisation av gröda och inventarier (»jobbare»); e) andra enskilda personer, vilka köpa egendomar såsom kapitalplacering eller för nöjesändamål eller för att säkerställa sig tillgång på livsmedel eller för andra dylika ändamål.)

Kopparbergs län (den del som omfattas av norrländska förbudslagen). I allmänhet: I åtta kommuner inga köp, i övriga tjugu kommuner köp i någon större utsträckning, dock endast i skogskommunerna norr och väster om Siljan. — *Bulvanköp*: Ett sextiotal hemman, därav i Vämhus tjugutvå stycken, i Älvdalen 12 stycken samt i Ore åtta

stycken. — Enskilda spekulanter: Ej i större utsträckning och ej påverkade av kristiden annat än i Orsa; vanligen skogsspekulanter och jobbare, en och annan enskild industriidkare och ej sällan köp av kategorien c).

Västernorrlands län. I allmänhet: I tolv kommuner inga köp, i övriga femtioett köp förekommit och i ungefär lika utsträckning över hela länet. — Bulvanköp: Inom 23 kommuner sammanlagt 120 fall; från andra kommuner meddelas, att sådana förvärv förekommit men antalet uppgives ej. Någon tvekan om, att bolagsbulvaner (bolagstjänstemän) köpt för bolags räkning finnes ej, enär bolagen sedan köpen skett, fullgöra alla hemmanens skyldigheter (deklarationer, skattebetalningar och dylikt) och jorden brukas av bolagens folk. — Enskilda spekulanter: Köp ha ägt rum av samtliga kategorier a)–e), förnämligast av skogsspekulanter och i allmänhet utan ökning för kristiden med undantag för ett 10-tal kommuner, där under krisen uppträtt skogsspekulanter och jobbare mer än förut, samt ett lika stort antal kommuner, där försäljningar ägt rum till personer, som velat säkerställa tillgångar på livsmedel.

Västerbottens län. I allmänhet: Köp ha ägt rum över hela länet, därvid kristidens verkningar huvudsakligen framträtt i kommunerna i kustlandet och omkring stambanan. I lappmarken synes förhållandet vara omvänt; före krisen gingo åtskilliga hemman ur jordbrukarehänder men ej numera. — Bulvanköp: Sammanlagt torde köpen uppgå till ett 100-tal. 76 köp uppräknas. Några meddelare uttala endast, att åtskilliga bulvanköp ägt rum. De flesta ha förekommit i Dorotea och Lycksele, 16 respektive 15 köp. — Enskilda spekulanter: Köp i de flesta socknar, huvudsakligast av sågverksägare och skogsspekulanter samt någon gång jordstyckningsspekulanter. Med krisen har skogsspekulanternas antal starkt ökats, främst i kommuner med gynnsammare kommunikationer.

Norrbottnens län. I allmänhet: Yttranden förelägo från samtliga landsfiskaler, 19 kommunalnämnder och 1 jordbrukskonsulent. — Bulvanköp: Endast i 6 kommuner och till antalet 25—30, därav 14 i Råneå och 5 i Vittangi. — Enskilda spekulanter: Ej i något större antal, i ett 10-tal kommuner ha köp inträffat i de flesta fall av skogsspekulanter, vilka oftast, sedan skogen utdrivits, skyndat sig att realisera fastigheterna till någon jordbrukare. Kristidens höga priser synas ej i högre grad ha stimulerat till försäljningar.

Från *Jämtlands och Värmlands län* hade vid tiden för översiktens avlämnande inga rapporter ännu ingått.

Vad härefter angår inköp av *enskilda spekulanter från de delar*

av riket, där förbudslag för bolag ej gäller, innehåller förenämnda i september 1919 lämnade översikt åtskilliga upplysningar, vilka det skulle vara av intresse att även i detta fall länsvis sammanföra. Då emellertid nämnda översikt kommer att från jordbrukskommissionen överlämnas till regeringen i samband med förslag till provisorisk förbudslag för bolagsförvärv i södra och mellersta delarna av riket och därefter förmodligen blir befördrad till trycket, kan det vara tillräckligt att här göra allenast en sammanfattande framställning av huvudinnehållet.

Enligt översikten framgår av de inkomna svaren i stort sett, att inom länen ökas bolagsförvärven inom stora områden år ifrån år. Det är företrädesvis trävarubolag av olika slag, som på detta sätt förvärva jordbruksjord, men även andra industribolag och i vissa län jordstyckningsbolag lägga under sig fastigheter. I regel uttalas, att bolagens jordförvärv ske i ungefär samma omfattning före som under krisåren, samt att de omfatta såväl stora som små egendomar.

Beträffande enskilda spekulanter förvärv åter meddelas, att i allmänhet inberättas sådana förvärv hava förekommit i flera socknar än bolagsförvärv ägt rum. Någon jämförelse angående det faktiska antalet köp samt de köpta egendomarnas sammanlagda storlek, oavsett antalet socknar, i vilka de olika köpen ägt rum, förekommer icke. Författaren av översikten synes emellertid fått det intrycket, att försäljningar till enskilda spekulanter särskilt skogsspekulanter och jobbare skett i många flera och understundom i ojämförligt många fler fall än försäljningar till bolag. Från de flesta län inrapporteras dock samtidigt, till skillnad från vad som uttalas om bolagsförvärven, att de enskilda förvärven fått sin egentliga omfattning under krisåren. Även enskilda köpa såväl stora som små gårdar. Köp hava mer eller mindre skett av samtliga förutnämnda köpare av kategorierna a)—e), företrädesvis dock av skogsspekulanter och jobbare. Med dessa upplysningar böra jämföras länsstyrelsernas yttranden över behovet av den s. k. femårslagens förlängning. De uttala i regel såsom sin mening, att femårslagen ej vidare behövs, därför att de under krisperioden tillströmmande enskilda spekulationsförvärven av jordbruksegendom i det närmaste upphört.

Vad slutligen angår de ekonomiska resultaten av samtliga ovan berörda fastighetsförvärv, synes av översikten kunna såsom totalomdöme uttalas, att i regel bolags- och bulvanköp leda till en försämring av jordbrukets och åbyggnadernas hävd men ett bibehållande eller förbättring av skogens vård. Enskilda spekulanter förvärv leda däremot till vanhävd av åkerbruket och åbyggnaderna, ofta ännu mer än bolagens samt till skövling av skogen. Från många län inrapporteras emellertid.

att skogsspekulanter i regel efter skogens uttagande så hastigt åter överlåta egendomen åt en jordbrukare, att någon vanhävd å odlad jord och byggnader ej hinner uppkomma. Från dessa allmänna företeelser givas dock undantag både till det bättre och det sämre, och vad angår enskilda förvärv av kategorien e), synas de i allmänhet leda till ett vidmakthållande eller förbättring av både jordbruk och skogsvård.

Någon närmare sifferstatistik rörande enskilda spekulanters förvärv i likhet med vad den Videnska utredningen inlät sig på, har icke av jordkommissionen åstadkommits. Däremot föreligger en preliminär uppgift rörande jordbruksfastighet tillhörande utom kommunen mantalsskrivna personer den 1 juni 1919 specificerad på de olika länen. Totalsumman är 6,499 ägare med en åkerareal av 216,018.38 hektar. Frånräknas fideikommiss blir antalet ägare 6,122 med en åkerareal av 157,911.48 hektar. Antalet ägare synes dock vara delvis felräknat, enär det anmärkes i en not, att »dubbelräkning förekommer enär siffrorna erhållits direkt genom summeringar av socknens siffrar». Av det erhållna antalet ägare äro 2,669 stadsbor, 3,409 lantbor och 421 utlänningar. Frånräknat fideikommiss bliva motsvarande siffror 2,593, 3,110 och 419.

**Allmän
motivering.**

Den föregående historiska framställningen har till en början sitt intresse därigenom, att den ådagalägger, hur långsamt och mödosamt det nuvarande statsmaskineriet verkar, hur formerna styra mera än innehållet, samt med hur liten vishet världen över huvud taget regeras. Den andra slutsatsen, som måhända kan dragas av detta smärtsamma födsloarbete, är väl, att tiden måhända nu kan vara inne, att det framfödes någonting ur det-amma. En tredje slutsats synes böra vara, att dylika saker brädska. Det är mångfaldigt svårare att vrida en olycklig utveckling tillbaka, sedan den ohejdat fått gå fram över markerna, i stället för att stämma redan i bäcken.

Lagar äro oftast torftiga och valhänta redskap under det europeiska virrvarret och slagsmålssystemet. De kunna dock icke undvaras för att provisoriskt åstadkomma någon slags ordning och reda i förhållandena. Mest oundärligt och berättigat blir ett ingripande, när det gäller att skydda jorden, grundvalen för tillvaron, från att bliva den främsta tummelplatsen för intressepolitiken utan hänsyn till allmänt väl och allas tillbörliga rätt.

Da man i detta avseende bland annat nu sedan åtskillig tid ansett det vara av vikt att uppbygga forskansningar emot en tidsutveckling, som åstadkom en olämplig jordbesittning, så är det ju uppenbart, att alla olämpliga förvärv böra med lika fog förhindras. Således icke blott

bolags utan även enskilda spekulanter. Det visar sig visserligen av undersökningen, att bolags förvärv är den normala, stadigvarande företeelsen i fråga om olämpligt besittningstagande av jorden. De gå alltid framåt år ifrån år, trots allt, så länge någonting finnes att köpa. De enskilda spekulanternas förvärv åter ha tydligen mera karaktär av tillfälligheter med stark påverkan av kristidsförhållanden och kunna ej i lika mån betraktas såsom ett sådant permanent ont, som i de speciella fallen på ett bestående sätt gör intrång i bondeklassens bestånd och jordbruksjordens besittningstagande av verkliga jordbrukare. Men i talrika fall är även ett sådant intrång varaktigt nog, den ekonomiska förödelsen å skog och jord blir i de flesta fallen oberäknelig och det sociala tillståndet försämras på många sätt. Något hinder bör uppställas omsider även för de enskilda spekulanternas jordförvärv. Slutmålet synes visserligen vara en mera allmän koncession för rätten att besitta fast egendom. Men innan en sådan lagstiftning kan komma till stånd böra här som i vårt grannland Norge provisoriska lagar stiftas. Detta är uppenbarligen så mycket mer angeläget, om den slutliga ordningen såsom det anses ej kan komma till stånd i sin fulländning, förrän lagfarts- och fastighetsboks-systemet omlagts därefter, att köpeavhandlingarna om fast egendom för att bli giltiga skola upprättas inför någon offentlig myndighet.

Motståndet mot ifrågakommande lagstiftning är fyrfaldig. Principiellt reser sig däremot resterna av den gamla ekonomiska liberalismens lärobyggnad med dess krav på fri handel icke minst med jorden. Vidare fruktas lagstiftningen helt naturligt av all den affärsverksamhet, som vant sig att knyta förhoppningar vid den framför allt annat lönande spekulativen i jordvärden. För det tredje reses ett ofantligt motstånd av den officiella juridiken, vilken uppfostrats under det gångna systemet till plikttröhet mot formerna och obekantskap med livet, samt därför i bästa avsikt kallblodigt stryper det senare alltför ofta för det förras skull. Detta motstånd är kanske det farligaste, därför att den härskande juridiken är i besittning av lagstiftningsapparaten. Slutligen hopa sig emot saken de allmänna farhågorna för den bestående fastighetskrediten, vars ande överallt olycksbådande svävar över det sociala lagstiftningsarbetets upprörda vatten.

Mellan alla dessa klippor och skär gäller det nu att lotsa fram även den tidens nödvändighet, som består i förhindrandet av de enskilda spekulanternas skadliga jordförvärv.

Givet är att, om ett förvärv anses olägligt, är det rationellast att förbjuda själva förvärvet genom att fränkänna det all giltighet. Detta möter inga formella svårigheter, när det gäller bolag och andra dylika

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 56 häft. (Nr 135—137.) 5

samfälligheter, som instiftats genom statens lagstiftning. Annorlunda förhåller det sig däremot med enskilda individer, som var och en ha sina egna egendomligheter, som måste rannsakas. Att här uppställa vissa regler måste alltid verka schablon, som tar med både likt och olik. Ett förvärvsförbud för enskilda kräver därför formellt en omtanke om varje speciellt förvärv, som icke skäligen kan, såsom redan erinrats, åstadkommas med det nuvarande fastighetsboks- och lagfartssystemet. Atminstone skulle det kräva en så vidlyftig och vansklig apparat, att de enskilda med fog kunna beklaga sig däröver, då den lätt måste gå ut även över fullt lojala förvärv eller försvåra rörelsefriheten.

Saken kan för övrigt icke med en enklare apparat ordnas annat än på det sättet, att de obehöriga förvärven förklaras ogiltiga, oavsett om lagfart ågått dem eller icke. En effektiv kontroll redan från lagfartsdomarens sida torde nämligen knappast kunna ske annat än genom mycket ingående för alla köp gällande föreskrifter. Följden kan då enligt mångas föreställning bli, att åtskilliga, kanske en myckenhet köp på ett för säljare och inteckningshavare överraskande och kanske ruinerande sätt gå tillbaka. Man skulle visserligen kunna säga eller rättare sagt hoppas, att den nya lagen avhåller de flesta från att inlåta sig på obehöriga försäljningar på grund av lagens förbud och äventyret av dess överträdande. De få övriga fallen skulle då icke annat vederfaras än som redan nu gäller nämligen, att återgång av ett ogiltigt köp kan påkallas, även om lagfart ågått detsamma. Den tongivande juridiken kommer dock icke att betrakta saken så. Den kommer att giva full luft åt sina farhågor och det gäller därför att vrida detta vapen ur dess hand.

Detta sker lämpligast genom att förbjuda själva besittningen av det olämpliga förvärvet och åläggande för den, som gjort förvärvet, att inom skälig tid avhända sig fastigheten vid äventyr av tvångsförsäljning. Den norrländska förbudslagen för bolagsförvärv har redan för vissa fall genomfört en sådan lagstiftning. Den tillåter nämligen förvärv å exekutiv auktion, dock med sådan påföljd, som ovan sägs, och författningen talar därför själv om, att den stadgar inskränkningar i bolags eller förenings rätt »att förvärva eller besitta fast egendom». Även för bankbolags rätt att besitta fast egendom finnes stadgande i enahanda syfte, och detta gäller generellt alla sådana bolags fastighetsförvärv med ett visst undantag.

Även med en sådan grund för den nya lagstiftningen betyder den ju praktiskt taget ett utdömande av själva förvärvet, vilket därför också i de flesta fall kommer att utebliva med hänsyn till den stadgade

påföljden. I det fall åter, där förvärfv blott äger rum på grund av tveksamhet om lagen eller felaktig tolkning eller i illojalt syfte, vållas dock med detta system inga sådana svårigheter för säljare och inteckningshavare, som skulle bli en följd av själva förvärfvets ogiltighet. Även fastighetskrediten kommer på detta sätt mycket lättare att finna sig till rätta, helst om tillika för tveksamma fall om lagens tillämplighet beredes någon utväg att få en officiell deklaration därom med bindande verkan.

Liksom exempelvis i strafflagen vissa handlingar äro förbjudna men beivras, endast i den mån de upptäckas, androm till varnagel, på samma sätt kommer även detta system att organisatoriskt verka. Ett bemödande, att inget fall skall kunna ifrågakomma, som strider mot lagen, måste som sagt förutsätta en ingående undersökning av alla försäljningar. Det kan snarare eller åtminstone lika väl betraktas såsom en fördel att undgå inrättandet av en vidlyftig statsbyråkratisk apparat för kontroll å varje enskilt fall. I stället engageras här den enskilde att med egen eftertanke och undersökning förvissa sig om lagens tillämplighet på en tillämnad fastighetshandel. Han kommer därvid, av egen drift eller på sin jurists tillrådan, att avhålla sig merendels från uppenbara överträdelse av lagen, vilka lätt komma att upptäckas. I de tveksamma fallen avstår han också gemenligen eller söker koncession.

På dessa grunder är nedannämnda lagförslag byggt, och tillfogas härvid ytterligare någon specialmotivering till de särskilda paragraferna.

*Special-
motivering.*

§ 2.

I denna paragraf uppräknas de tre olika slag av enskild besittning med äganderätt, som enligt sakens natur och erfarenheten måste anses vara ur social synpunkt mer eller mindre skadlig.

I första mom. behandlas *de enskilda spekulanterna i allmänhet*. Formuleringen för att finna de vanligaste spekulanterna, nämligen skogspekulanterna, har i sina huvuddrag lånats från de norrländska uppsikts- och arrendelagarna. Det hade varit önskligt att kunna fastslå faktisk bosättning såsom beredande befrielse från lagens tillämpning. Då bosättning emellertid i svensk lagstiftning icke är till begreppet bestämt annat än genom mantalsskrivning, har förslaget nödgats falla tillbaka på mantalsskrivningen, som visserligen också skall vara grundad på bosättning men i vissa fall ej behöver sammanfalla med densamma. Särskilt i en provisorisk lag bör det vara i varje fall en stor vinst att träffa de flesta fallen, och genom andra föreskrifter i lagen kunna även de återstående

icke undgå att också mer eller mindre komma i konflikt med den föreslagna lagstiftningen.

Med skogsspekulanter ha här jämnställts en del andra spekulanter med lånande av samma definiering, som å dem angivits i den så kallade femårslagen av den 28 juni 1918.

Uti andra mom. behandlas, vad man kan kalla *kumulations- och latifundiebesittning*. Genom att lägga gård till gård göres också intrång på bondeklassens bestånd och möjligheterna för jordbrukare i största möjliga antal att komma i utövning av sitt yrke och få ett livsuppehälle. En närmare utredning skulle möjligen föranleda, att för olika orter i större utsträckning än lagtexten innefattar fastställdes olika maximum för jordinnehavet. Då en sådan utredning ännu ej hunnit komma till stånd, bör det för en provisorisk lag vara lämpligt att följa den åtskillnad, som redan gjorts genom norrlandslagstiftningen, vilken omfattar i huvudsak Norrland, större delen av Dalarna och Värmland. Beträffande de föreslagna arealerna äro dessa givetvis även provisoriska. I en definitiv lagstiftning kan, såsom i den norska, fastställas ett visst normalmått med möjligheter till nedsättning i de speciella fallen.

Lagen gäller givetvis icke redan uppkomna större egendomar, vilka fortfarande få förvärvas i den omfattning, de innehava. I den mån sådana egendomar anses innefatta på grund av sin storlek ett ur social synpunkt olämpligt innehav, tillhör rättandet av ett sådant missförhållande ett annat lagstiftningsområde, nämligen tvångsavlösningens. I förslaget har icke medtagits det fall, att någon genom köpehandlingar dagtecknade samma dag inköper flera invid varandra belägna fastigheter. Detta förfarande torde nämligen knappast få någon praktisk betydelse och drabbas merendels sannolikt också av mom. 1, åtminstone i åtskilliga fall.

Då det möter svårigheter hålla reda på, vilka fastigheter en person kan äga i hela riket samt några sociala olägenheter genom att ej taga en sådan omständighet med i beräkningen icke i nämnvärd mån torde kunna uppkomma, har det ansetts praktiskt och tillräckligt att begränsa kumulationen till tingslaget. Härutinnan har förslaget även föredöme i den norska koncessionslagen, som går till väga på enahanda sätt. Man skulle ju nu kunna tänka sig, att en fastighet, som ligger invid en tingslagsgräns, skulle på detta sätt kunna obehörigt utökas inåt det andra tingslaget. Obegränsat kan dock detta icke ske, därför att besittningen även inom detta andra tingslag ej får överskrida lagens mått. Det har därför ansetts obehörligt att i den provisoriska lagen inveckla frågan genom att gå längre än nu föreslagits. För lösande av ett konfliktfall lämnar § 9 tredje stycket erforderliga föreskrifter.

Slutligen innehåller mom. 3 föreskrifter mot så kallad *bulvanbesittning*, vilka visa sig erforderliga med anledning av bolags på senare tid något ökade försök att genom enskilda personer såsom bulvaner förvärva fast egendom i strid mot norrländska förbudslagen. Enligt vad särskilt från Värmland ofta meddelats, förekommer sådant kringgående också av lagstiftningen om förbud för utlänning att förvärva fast egendom. Det har visat sig, att för detta kringgående, åtminstone såvitt rör norrländska förbudslagen, så gott som uteslutande hitintills anlitas bolagens egna tjänstemän, vilket ju ock för bolagen medför mindre risk. Man skulle ju nu kunna säga, att genom ett allmänt förbud mot bulvanbesittning drabbas även dessa tjänstemän, och att i de fall, att de ej äro mantalsskrivna å fastigheten, de även kunna drabbas, ofta åtminstone, av föreskriften i mom. 1. Då emellertid en besittning av bolagstjänstemän kan av lagen åtkommas utan de vanskligheter, som eljest en undersökning i särskilda fall kan medföra, och då man icke heller kan veta, vad bolagen efter en bulvanlags utfärdande ytterligare kunna utfinna i mera komplicerade utvägar att kringgå lagen, vartill då i all synnerhet tjänstemän måste anlitas, bjuder omtanke om lagens effektivitet att utfärda ett generellt förbud för sådana tjänstemän att utan vidare förvärva fast egendom på landet. Bestämmelsen gäller ju för övrigt endast tjänstemän hos bolag, vars rörelse omfattar handel med eller utnyttjande av skog eller skogsprodukter, och därifrån äro undantagna dessutom alla i § 2 uppräknade förvärv. För ett fullt lojalt köp har bolagstjänstemannen alltid den utvägen att söka koncession hos Konungens befallningshavande, vilken begäran givetvis icke kommer att avslås, såvida det ej befinnes strida mot stället i mom. 1 och 2 i denna paragraf.

3 §.

Undantaget i mom. 5 har här formulerats icke efter den norrländska förbudslagens motsvarande stadgande utan i anslutning till § 4 i lagen den 30 maj 1916 om utlänningars fastighetsförvärv m. m. Skillnaden består däruti, att här medgivas undantag, icke för stenbrott, grus- eller lertag, vattenfall och torvmosse i allmänhet, utan endast för mindre sådana nyttigheter. Man skulle ju kunna säga, att den nu ifrågavarande lagstiftningen mera syftar på undersökningar och erfarenheter om skogens och jordbruksjordens utnyttjande samt därför bör inskränka sig till koncessionsbestämmelser endast för dylika saker, under det att några grundsatser, efter vilka man bör inrikta koncessionen för de förenämnda nyttigheterna, icke fått något uttryck i lagen med undantag för en viss

arealbestämmelse. Dessutom har nyligen antagits en särskild lagstiftning rörande vattenfalls utnyttjande. Då emellertid det är av stor vikt att begynna med någon omtanke för att hindra spekulation utan kontroll även i andra naturrikedomar än åkerjord och skog, samt den förenämnda lagen i viss mån också inlåter sig därpå, synes det icke vara någon anledning att i den nu ifrågasatta lagstiftningen, framkallad av den allmänna spekulationslustan utan gränser, underlåta att följa den nyssnämnda lagens föredöme.

§ 4.

Uti denna paragraf meddelas bestämmelser för att giva lagen större smidighet genom både koncessionsmedgivandet och officiella förklaringar om lagens tillämplighet. Det bör naturligtvis i största möjliga omfattning undvikas, att en lagstiftning verkar brutalt, åsidosätter lojala behov samt berövar jordägare utvägar att till sin trygghet i olika avseenden vinna besked om, i vad mån lagen kan äga tillämpning eller icke.

§ 5.

Bestämmelserna uti denna paragraf äro lånade, den första från norrländska arrendelagen och den senare från norrländska förbudslagen.

§ 6.

Fragan om koncession för besittning av fast egendom är en lagstiftningsakt, som för ett speciellt fall skall avgöra, huru ett socialt ändamål bör lämpligast tillgodoses. Det är således en omdömesfråga för det speciella fallet och icke en domstolsprövning, som skall avgöra vad som är rätt i det speciella fallet enligt lagens bokstav. Därför är i utlandet koncessionslagstiftning, beträffande fast egendom med vad därtill hörer, lagd i statsmakternas hand. Lagen antages i sina huvuddrag av parlament och regering och i densamma överlämnas sedan åt regeringsmakten att själv eller genom sina underordnade, administrativa organ avgöra det speciella fallet efter eget omdöme om den sociala nyttan inom de gränser som lagen utstakar.

Vid avgörandena om vattenkraftens utnyttjande stod det i vårt land strid, huruvida koncessionen för de speciella fallen skulle vara en lagstiftningsfråga eller en lagskipningsfråga. Resultatet blev ett blandat system med avsevärd övervikt i alla fall för domstolselementet. Enligt min uppfattning fördröjdes på detta sätt avgörandena och, vad som är lika äventyrligt, de läggas uti händerna på personer, som åtminstone

med den nuvarande ordningen icke på något sätt utbildats till social förståelse och kunskap.

Med denna uppfattning synes mig ifrågasättande sociala koncessionslagstiftning vara en de lagstiftande myndigheternas och ej en domstolarnas angelägenhet, även när det gäller tillämpningen. Visserligen är statens administration utbildad med enahanda försummande av det sociala hjärtelaget och regeringsrätten såsom administrativ högsta instans är helt och hållet organiserad såsom domstol. Emellertid har på senare tider inom administrationen påbörjats en reorganisation, som ännu icke på något sätt nått domstolarna, och redan därför synes i valet mellan de tvenne utvägarna den administrativa instansen med sina möjligheter tillika till ett snabbare avgörande vara, trots allt, både formellt, reellt och principiellt att föredraga.

När det gäller koncession för undantagsfall samt förklaringar enligt mom. 2 och 3, vilka stå koncessionen nära, synes därför ostridigt avgörandet böra begränsas till en administrativ angelägenhet. Då det icke kan begäras att belasta högsta instans med alla dessa ärenden eller besvara den stora allmänheten med en sådan utväg, ha dessa avgöranden enligt förslaget hänskjutits till Konungens befallningshavande. Detta hindrar icke, att uti en framtida definitiv koncessionslagstiftning avgörandet lägges i en särskild myndighets hand, ifall detta med hänsyn till ärendenas antal och beskaffenhet anses nödvändigt. Från befallningshavande skulle ärendet sedan kunna genom besvär fullföljas i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgat.

Även för en provisorisk lag måste tillses, att ortbefolkningens intresse och förstånd på saken kan bli på något sätt engagerat i avgörandet. Detta kräves ovillkorligen för lagens effektivitet och praktik, vadan föreskriften härom influtit.

Den föreslagna möjligheten för den administrativa koncessionsmyndigheten att höra vittnen vid domstol äger motsvarighet i andra författningar.

§ 8.

För lagens effektivitet är det vidare utan tvivel alldeles nödvändigt, att upplysning om anmärkningsvärda fall stridande mot lagen i vidsträcktaste mån inkommer till Konungens befallningshavande. Även den norrländska uppsiktslagens tillämpning har i stort sett varit beroende på sådan anmälan till jordbrukskommissionerna. Detta har emellertid i denna lags § 4 återgivits allenast på följande sätt: »Där på grund av inkommen anmälan eller eljest kommissionen finner skäligen

anledning antaga, att jordbruk är utsatt för sådan vanhävd som ovan förmälts etc.» I förutvarande fall förefaller det oundgängligt att ersätta en sådan lätt förbisedd antydning med dels en direkt förpliktelse för vissa statstjänstemän att inberätta sina rön och dels en rätt för en var att göra anmälan om fastighetsönehav, som synes strida emot denna lag. Närmare reglementen härom kunna utfärdas av regeringen.

§§ 9 och 10.

Uti dessa paragrafer behandlas det viktiga avgörande, varigenom Konungens befallningshavande efter undersökning förordnar, att besittningshavare skall avhända sig sin fastighet vid äventyr att detta eljest sker å offentlig auktion. Även i detta fall synes mig starka skäl tala för ett avgörande allenast genom administrativ myndighet. Den omständigheten, att förvärv ägt rum och sålunda synes kunna påkalla en domstolsprövning i fråga om dess upphörande, bör icke förändra denna uppfattning. I själva verket är icke heller förvärvet tillåtligt, fastän äventyret av förut angivna skäl blivit lagt på själva besittningen. Det tillkommer således en var — och hela lagen utgör en enda uppfordran därtill — att redan vid det ifrågasatta förvärvet tänka sig för, om den besittning som omedelbart framgår ur detsamma är laglig eller icke. En sådan tankegång skulle således leda till att även dessa avgöranden i likhet med de under §§ 4 och 6 omnämnda träffas av befallningshavande och sedan fullföljas i den ordning för ekonomimål är stadgat. Denna ordning får jag för egen del i första hand förorda.

Med hänsyn till det stora inflytande, som den ekonomiska liberalismens juridik ännu besitter i vårt land, kan det förutsägas, att stora svårigheter skola möta för att genomdriva ett sådant åskådningssätt. Jag har därför tillåtit mig ett medlingsförslag. Alldeles bestämt synes mig den första prövningen böra ske genom befallningshavande, i vars hand dessa frågor av lagen i övrigt läggas. Sedan kunde bestämmas, att över befallningshavandes beslut talan fick fullföljas till högsta administrativa instans och därefter en återvinningsstalan ske hos domstol. Detta är dock en lång och ofta tidsödande utväg. Därtill kommer att regeringsrätten, som förmodligen kommer att pröva ärendet på högsta ort, såsom redan erinrats, i själva verket också är organiserad såsom en ren domstol utan sociala inslag. Den naturligaste utvägen förefaller därför vara, att befallningshavandes utslag får överklagas genom stämning till domstol. Så är därför förslaget avfärdat med tillägg av ett par bestämmelser, ägnade att förkorta en lång väntan på, huruvida befallningshavandes utslag skall kunna överklagas eller icke. På samma

gång erhåller befallningshavanden tidigare besked, om exekutiv auktion skall behöva hållas eller ej. Från lagen om skiljemän är lånad bestämmelsen, att skiljedomen får överklagas vid domstol inom 90 dagar. Detta är en lång tid, och den borde måhända kunna nedsättas åtminstone till 60 dagar.

§ 11.

Stadgarna i denna paragraf äro, med undantag av sista stycket, hämtade från norrländska förbudslagen.

§ 12.

Det är icke nog med, att olämpliga ägare på detta sätt bliva skilda från fastighetsinnehav. De kunna under den tid, som åtgår för att skilja dem från besittningen, hinna skada egendomen på olika sätt till oberäkneligt men för kommande innehavare och det allmänna. Ett sådant äventyr måste förekommas, om lagen skall på ett effektivt sätt fylla sitt ändamål. Det är också på tiden, att det på allvar sättes en gräns för jobberiet i egendomar och även för statsmakternas vanmakt inför detsamma.

En hjälp i detta avseende kan en verksam skogslagstiftning bliva. Den är också enda utvägen för att hindra skövling av skog genom upplåtelse allenast av avverkningsrätt. Den lagstiftning som nyligen kom till stånd till förekommande av skövling av ungskog räcker icke utan måste skärpas. Men jämsides med en sådan lagstiftning måste ifrågavarande koncessionslagstiftning också innehålla verksamt äventyr för vad som kan ske under besittningstiden, innan fastigheten åter kommit i behöriga händer. Detta äventyr skall då också drabba en besittningshavare, som hunnit avhända sig egendomen, förrän lagen ingriper, såväl som flera sådana besittningshavare i rad (s. k. kedjehandel). Den norska koncessionslagstiftningen för skogsförvärv i § 25 och för jordbruksförvärv, som hänvisar till nämnda lagrum, stadgar i detta avseende både straff och konfiskationsbestämmelser. I anslutning härtill är även detta förslag avfattat. Det bör ej vidare gå för sig att få leka med lagarna och utsätta hela landets ekonomi och sociala välfärd för de största vådor.

Likaledes bör överträdelse av lagen genom bulvanbesittning skärpas även med ett straffhot.

En risk i den sociala lagstiftningen visar sig allt mer vara, att dess tillämpning lägges i åklagarmaktens hand, utan att på något sätt tillses, att denna har tid och intresse att ägna sig åt uppgiften

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 56 häft. (Nr 135—137.) 6

eller tillgångar för den nödiga utredningen, som man väl ej kan begära i oändlighet skall ske på åklagarens egen bekostnad. Det han visserligen principiellt sägas vara en riktig tanke att, såsom på senare tid skett, åklagarmakten icke vidare får någon andel i böterna. Men så länge icke någon annan avlöning består för besvär och omkostnader, synes det vara nödvändigt att återgå till det gamla systemet att låta åklagaren få andel i böter och viten. Förslaget är avfattat i överensstämmelse härmed.

§ 13.

Ett ofta ödesdigert missförhållande i lagar av ifrågavarande beskaffenhet är, att lagstiftningens framläggande föranleder en rusning till obehöriga förvärv under mellantiden, till dess att lagen blivit promulgerad. Den nuvarande norrlandslagstiftningen har givit beklagliga erfarenheter i dessa avseenden. Såväl norrlandskommittén som jordundersökningen ansågo åtminstone provisorisk lagstiftning erfordras. Men icke ens detta råd följdes av regeringsmakten.

Även en sådan ordning i lagstiftningsarbetet synes nu böra uppgivas. När lagförslaget avlämnas till regeringen, bliver det bekant för allmänheten, och från den stunden bör man kunna räkna med, att lagen också skall få tillämplighet. Om någon med förbiseende av detta förhållande ändock förvärvat en fastighet och stora olägenheter skulle beredas honom att nödgas frångå densamma, återstår honom att kunna söka koncession, vilken ej lärer vägras, om god tro och rätt nöd ådagaläggas. Då jordkommissionens betänkande ännu ej inkommit till regeringen kunde ifrågasättas, att motionen borde formellt räkna med den tidpunkt, då den avlämnades till riksdagen. Detta är iakttaget i de två följande motionerna. Här införes emellertid en formulering av det andra alternativet.

Att alla bulvanförvärv, som tillkommit efter det de olika förbudslagarna för bolag trätt i kraft, böra beivras genom den nu ifrågasatta lagstiftningen ligger i öppen dag. Dessa förvärv ha skett i ond tro, i uppenbar avsikt att kringgå en gällande lagstiftning på ett synnerligen utmanande sätt. Det kan icke tilltala det allmänna rättsmedvetandet, om ett sådant förfarande lämnas onäpst, och man kan aldrig påräkna någon respekt för lagarna, därest statsmakterna och den gamla juridiken blunda till och med för ett sådant förhållande.

Ett tidigare av militieombudsmannen Östergren på justitieministerns begäran utarbetat förslag till lagstiftning mot bolagens bulvanväsande avsåg att giva lagen just en sådan återverkande kraft, vilket framhölls

som ett av förslaget stora företräden. Det nu framlagda förslaget går i samma riktning.

Enligt min uppfattning har en provisorisk lag mot bland annat enskildes skadliga jordförvärv bort framläggas redan för 1919 års riksdag, i vilket ändamål då ock av mig utarbetades ett kortfattat förslag. Det hade i sin mån alltid bort kunnat verka åtskilligt, till dess att vid denna riksdag hunnit framläggas åtminstone en »midlertidig» lag. Emellertid har jordkommissionen som sagt med fyra röster mot fyra beslutat att icke ens till 1920 års riksdag föreslå en sådan lagstiftning. Då vid sådant förhållande frågans framfärd hos regeringen är oviss, och hela lagstiftningsområdets vidare öden under denna riksdagsperiod är ganska svävande, har jag ansett tryggheten bjuda att inom laga motioustid framlägga ett lagförslag i det viktiga och brådskande ämnet även för riksdagen.

Lagförslag.

På grund av vad sålunda anförts, får jag hemställa,

att riksdagen ville för sin del antaga följande.

LAG

angående förbud i vissa fall för enskild person att besitta fast egendom.

§ 1.

Enskild person må ej i de fall denna lag säger utan särskilt tillstånd (koncession) med äganderätt besitta fast egendom och skall, därest det oaktat förvärv äger rum, åter avhändas egendomen i den ordning nedan stadgas.

Vad sålunda stadgats äger tillämpning å besittning, uppkommen genom förvärv, efter det denna lag trätt i kraft, och återverkande tillämpning allenast på sätt i 13 § sägs.

§ 2.

Förbud enligt § 1 gäller:

1) enskild person, vilken uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller i syfte att bereda sig hastig vinst genom avyttrande av gröda, fastighetens

uppdelning i smärre lotter eller dylikt samt icke vid den näst efter fastighetens förvärvande infallande mantalsskrivningsförrättning i orten blivit mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, eller ock därefter upphör att vara mantalsskriven å fastighet som nu sagts (*spekulationsbesittning*);

2) enskild person för fastighet, vilken sammanlagd med annan samma person förut tillhörig fast egendom inom samma tingslag, överskjuter inom Norrland, Dalarna och Värmland 15 hektar i tomt, åker och äng, oberäknat dock avlägsen slätteräng, samt 200 hektar i skogs- och hagmark samt inom övriga riket 15 hektar i tomt, åker och äng, oberäknat avlägsen slätteräng, samt 100 hektar i skogs- och hagmark (*kumulationsbesittning*);

3) enskild person, som i själva verket huvudsakligen för annans räkning men i eget namn förvärvat fast egendom, vilken enligt 1 eller 2 mom. ovan eller enligt lagarna om förbud i vissa fall för bolag eller förening eller utländsk medborgare, samfällighet eller stiftelse, att förvärva fast egendom icke må av huvudmannen förvärfvas; så ock enskild person, som har del i ledningen av eller tjänstebefattning hos bolag, vars rörelse omfattar handel med eller utnyttjande av skog eller skogsprodukter (*bulvanbesittning*).

§ 3.

Vad i § 2 stadgas äger icke tillämpning å:

- 1) fastighet, förvärvad genom giftorätt eller arv;
- 2) fastighet, förvärvad genom avtal mellan skyldeman i ratt upp- och nedstigande led eller syskon eller mellan ett syskon och dennes avkomling eller mellan adoptant och adoptivbarn;
- 3) fastighet, förvärvad från bolag eller förening;
- 4) fastighet inom till bebyggande planlagt område i stad eller enahanda område på landet, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas;
- 5) fastighet, som huvudsakligen är avsedd till tomt, upplagsplats eller dylikt eller utgör mindre stenbrott, mindre grus- eller lertag, mindre vattenfall, mindre torvmosse eller dylikt; och må såsom mindre vattenfall icke i någon händelse anses vattenfall, varur vid vanligt lågvatten uppenbarligen kunna uttagas mer än etthundra turbinhästkrafter, ej heller såsom mindre torvmosse anses torvmosse med en areal av mer än tjugufem hektar;
- 6) järnvägsfastighet och frälseränta.

§ 4.

1. Prövas i något fall på grund av särskilda omständigheter bora medgivnas undantag från de i § 2 stadgade förbud, äge Konungens befallningshavaende på ansökan därtill giva tillstånd (koncession).

2. I sagda ordning kan ock erhållas förklaring med bindande verkan, att besittning av fastighet icke är av beskaffenhet, som i 2 § sägs, så länge ej ändring i besittningen inträder, som kan föraleda tillämpning av sagda lagrum.

3. Vill någon till sin säkerhet erhålla uttrycklig förklaring, att något av de i § 3 angivna fall, för vilken lagen ej skall äga tillämpning, är för handen, må sådan förklaring kunna på ansökan med bindande verkan meddelas av Konungens befallningshavaende.

§ 5.

Vid bedömande enligt § 2 mom. 1, huruvida fastighet besittes huvudsakligen för skogsavkastningens tillgodogörande eller för annat ändamål, skola i samma ägares hand befintliga genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman betraktas såsom en fastighet.

Sedan på ansökan fastighet förklarats vara av sådan beskaffenhet, som i § 3 mom. 5 sägs, vare det gällande även vid framtida överlåtelser av fastigheten eller del därav.

§ 6.

Sådant ärende, som omförmäles i § 4 mom. 1, 2 eller 3, skall ofördröjligen företagas till avgörande och, därest bifall till ansökningen uppenbarligen är befogat, prövas utan ärendets utställande till någons hörande. Eljest bör yttrande inhämtas av kommunalnämnden inom den ort, där fastigheten är belägen, eller av person, som av kommunalstämman särskilt utsetts att bevaka det allmännas intresse i fråga om denna lags tillämpning i allmänhet eller för visst fall.

Avser ärendet tillämpning av § 2 mom. 1 eller 3, och anses för utredningen nödigt höra vittnen vid domstol, äge Konungens befallningshavaende därom göra framställning hos den underrätt, där förhöret synes lämpligast kunna äga rum. Rätten utsätter tid för vittnesförhöret och meddelar övriga för förhöret nödiga föreskrifter, därvid tillfälle bör beredas fastighetens ägare att bevaka sin talan och även höra vittnen.

Anses fråga, som väckts enligt § 4 mom. 2 eller 3, tvistig och

icke kunna föranleda det begärda förklarandet, utgör denna omständighet ej hinder för prövning av besittningens laglighet, på sätt denna lag i övrigt stadgar.

Konungens befallningshavande må vid ett bifall även kunna fästa villkor för betryggande, att lagens mening icke kringgås.

Den, som är missnöjd med Konungens befallningshavandes slutliga beslut i ärendet, må däröver föra klagan i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Har ansökningen helt eller delvis bifallits, må talan mot beslutet kunna fullföljas även av allmän åklagare inom den ort, där fastigheten är belägen, eller sådan kommunal myndighet, som ovan sägs.

§ 7.

Närmare föreskrifter rörande den utredning, som må erfordras för prövning enligt § 4, eller de villkor, vilka jämlikt § 6 må kunna fästas vid bifall till ansökning, som i förstnämnda paragraf sägs, meddelas av Konungen, som äger jämväl i övrigt meddela erforderliga föreskrifter för denna lags tillämpning.

§ 8.

Det tillkommer Konungens befallningshavande att söka vinna kännedom om fastighetsinnehav i strid mot § 2 samt att låta undersöka förhållandet.

Enahanda förpliktelse äge allmän åklagare, en var inom sitt verksamhetsområde, och åligger det denne liksom ock domhavande, härads-skrivare samt skogsvårdsstyrelse och jordbrukskommission jämte underlydande tjänstemän att till Konungens befallningshavande inberätta, vad under deras tjänsteutövning i förberörda avseende givit anledning till anmärkning.

En var äge ock hos Konungens befallningshavande göra anmälan om fastighetsinnehav, som synes strida mot denna lag.

§ 9.

Besitter enskild person i strid mot § 2 fastighet med äganderätt och vinnas ej vederbörligt tillstånd till besittningen, skall fastigheten avyttras till någon, som är behörig att innehava densamma. Det åligger Konungens befallningshavande att efter erhållen kännedom om förhållandet förelägga ägaren viss tid, från erhållen del av föreläggandet, att sälunda avhända sig egendomen vid äventyr, att fastigheten eljest efter Konungens befallningshavandes förordnande säljes å offentlig auktion.

Den förelagda tiden må, därest ej särskilda förhållanden därtill föranleda, icke överstiga sex kalendermånader.

Har ägaren förvärvat fastigheten medelst inrop å offentlig auktion för skyddande av någon sin fördran eller rättighet, varför fastigheten på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häftar; och visas sannolika skäl, att fastigheten ej kunnat utan förlust avyttras, äge Konungens befallningshavande på ansökan medgiva ytterligare anstånd med fastighetens avyttrande efter ty skäligen prövas.

Överskjuter fastighet, som enligt § 2 mom. 2 ej må besittas, endast delvis den areal, vilken fastigheten må, sammanlagd med annan samma person tillhörig fastighet, innehålla, och har ej genom laga förrättning den överskjutande arealen blivit särskilt utbruten, skall hela fastigheten avyttras på sätt ovan sägs.

Å offentliga auktionen, varom förordnats, må fastigheten ej åter inropas av den, vilkens olaga besittning föranlett försäljningen, och i händelse av bulvanbesittning ej heller av det bolag, som därmed betjänats.

§ 10.

Är fastighets ägare missnöjd med Konungens befallningshavandes beslut rörande skyldighet för honom att avhända sig fastigheten, äge han rätt draga frågan under domstols prövning. Har han skriftligen i två vittnens närvaro godkänt beslutet eller underlåter han att inom trettio dagar från det beslutet delgavs honom i huvudskrift eller besannad avskrift hos Konungens befallningshavande anmäla sin avsikt att söka domstol, vare berörda rätt förfallen.

Eljest må han inom nittio dagar från nämnda delgivning instämma sin talan. I sådant mål, däri stämning delgives Konungens befallningshavande eller allmänna åklagaren i orten, föres talan å det allmännas vägnar av särskilt av Konungens befallningshavande förordnat ombud. Sådan kommunal myndighet, som i § 6 omförmäles, äge ock rätt att i sådant mål yttra sig och åberopa bevisning.

Har uppkommen fråga om skyldighet för någon att enligt denna lag avhända sig fastighet förklarats ej till någon åtgärd föranleda, må allmän åklagare eller omförmälda kommunala myndighet instämma saken till domstol i den ordning ovan sägs eller fullfölja talan mot domstols beslut i sådant avseende till högre rätt.

§ 11.

Har Konungens befallningshavande meddelat förordnande om fastighetens försäljning, vare det gällande, ändå att fastigheten finnes hava varit avyttrad eller sedermera avyttras.

I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som hade enligt 28 § utsökningslagen meddelats förordnande om egendomens försäljning till gäldande av fordran, som däri äger bästa förmånsrätt; och skall försäljningen ske, ändå att innehavaren av den fordran sådant bestrider.

Vad i fråga om fastighetsförsäljning och köpeskillingens fördelning nämnda lag stadgar beträffande gäldenären, skall i ärende, som nu sägs, lämpas till fastighetens ägare, och skall denne vara pliktig att betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen gäldas ur den försålda fastigheten.

Har saken hänskjutits till domstol enligt § 10 skall frågan om fastighetens försäljning anstå, till dess laga kraftvunnet domstolsutslag föreligger.

§ 12.

Besitter någon fastighet i strid mot § 2, må skog, torvmosse, kalkstensbrott samt grus- eller lertag icke nyttjas annorledes än till husbehov eller eljest så förfaras med egendomen, att jord eller åbyggnader försämras eller minskas i värde.

Överträder någon vad sålunda stadgats, straffes med böter från och med tio till och med tiotusen kronor eller fängelse. Värdet av det, som nyttjas annorledes än till husbehov, må ock kunna förklaras förbrutet samt skyldighet åläggas fastighetens innehavare vid verkande vite att återställa jord och åbyggnader i sitt förra skick.

Lag samma vare, beträffande straffpåföljden, om ledamot i styrelse för bolag eller förening eller den som är anställd i bolags eller förenings tjänst eller annan person deltagar i eller annorledes medverkar till, att förbud för bolags, förenings eller utländskt fastighetsförvärv kringgås, på sätt i § 2 mom. 3 sägs, eller om någon eljest medverkar till annan bulvanbesittning i strid mot nämnda lagrum.

Allmän åklagare äge föra talan i mål som ovan sägs, där ej Konungens befallningshavande finner lämpligast förordna särskild åklagare.

Ej må straff, som ovan är stadgat, tillämpas, om förseelsen enligt allmänna strafflagen bör beläggas med strängare straff.

Av böter och viten, som utdömas enligt denna lag, tillfalla hälften kronan och hälften åklagaren. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

§ 13.

Denna lag träder genast i kraft och gäller provisoriskt tills vidare intill den 1 oktober 1921.

Lagen skall dessutom hava återverkande (retroaktiv) tillämpning

- 1) på alla i § 2 avsedda fastighetsinnehav, som grunda sig på förvärv efter den januari 1919, då jordkommissionens betänkande i fråga om utsträckt koncession för förvärv av fast egendom avlämnats;
- 2) därutöver, såvitt rör besittningshavares skyldighet att avhända sig fastighet vid äventyr av tvångsförsäljning, på alla bulvaninnehav för bolags, förenings eller utländsk medborgares räkning jämlikt § 2 mom. 3, grundade å förvärv, efter det de särskilda lagarna den 4 maj 1906, den 10 maj 1912 och den 2 maj 1917 rörande förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom och den 30 maj 1916 om enahanda förbud för utlänning trätt i kraft.

Stockholm den 22 januari 1920.

Carl Lindhagen.

Undertecknad instämmer *i huvudsak* i yrkandet i förevarande motion i enlighet med min reservation till jordkommissionens protokoll.

Nils Wohlin.

